Posłanki i Senatorki II RP

Sala sejmowa podczas przemówienia posłanki Janiny Prystorowej, 1937 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

WYSTAWA POD PATRONATEM WICEMARSZAŁKINI SEJMU WANDY NOWICKIEJ PRZYGOTOWANA PRZEZ BIBLIOTEKĘ SEJMOWĄ I ARCHIWUM AKT NOWYCH Z OKAZJI 96. ROCZNICY UZYSKANIA PRZEZ POLKI PRAW WYBORCZYCH (LISTOPAD 1918)

POCHODZENIE OBIEKTÓW
Archiwum Akt Nowych
Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego
Biblioteka Narodowa
Biblioteka Sejmowa
Centralne Archiwum Wojskowe
Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego
Muzeum Niepodległości
Muzeum Plakatu w Wilanowie
Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie
Narodowe Archiwum Cyfrowe

SCENARIUSZ
Patrycja Krasoń, Paweł Libera,
Anna Nowakowska-Wierzchoś
przy współpracy Błażeja Popławskiego

WSPÓŁPRACA
Galeria Studio

PROJEKT GRAFICZNY
Benedek Studio

Na mocy dekretu Naczelnika Państwa o ordynacji wyborczej z 28 listopada 1918 r. prawa wyborcze przyznano wszystkim obywatelom Polski bez różnicy płci, którzy ukończyli 21 rok życia. Dla Polek oznaczało to uhonorowanie wieloletnich starań środowisk kobiecych o prawa polityczne, docenienie ich wkładu w walkę o niepodległość oraz w kształtowanie polskiego społeczeństwa w czasach zaborów.

W latach 1919–1939 obywatelki Polski 45 razy zostawały posłankami a 23 razy senatorkami. W sumie w ławach poselskich i senackich zasiadało 49 kobiet, wiele z nich, przez kilka kadencji z rzędu. Posłanki i senatorki II RP stanowiły niewiele ponad 2% całkowitej liczby ponad 2 tys. reprezentantów.

Wśród tematów podejmowanych przez posłanki i senatorki dominowały zagadnienia związane z wykształceniem, prawami kobiet, dzieci i mniejszości narodowych, opieki społecznej i zdrowotnej oraz oświaty. Obecne były także w czasie tworzenia Konstytucji kwietniowej (1935) i w pracach komisji do spraw polityki międzynarodowej.

Czyn Niepodległościowy

Ochotnicza Legia Kobiet we Lwowie, 1919 (Archiwum Akt Nowych)

Bohaterstwo kobiety-polki znane jest w dziejach narodu naszego.

Apel posłanki Jadwigi Dziubińskiej do kobiet w czasie wojny polsko-bolszewickiej, 1921

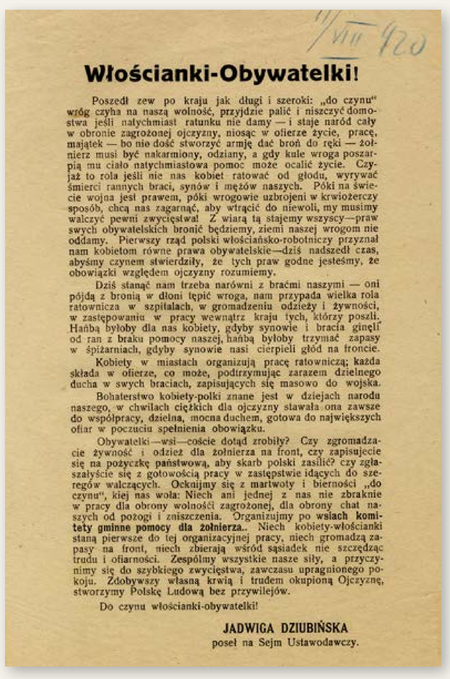

Włościanki-Obywatelki!

Poszedł zew po kraju jak długi i szeroki: „do czynu" wróg czyha na naszą wolność, przyjdzie palić i niszczyć domostwa jeśli natychmiast ratunku nie damy — i staje naród cały w obronie zagrożonej ojczyzny, niosąc w ofierze życie, pracę, majątek — bo nie dość stworzyć armję dać broń do ręki — żołnierz musi być nakarmiony, odziany, a gdy kule wroga poszarpią mu ciało natychmiastowa pomoc może ocalić życie. Czyjaż to rola jeśli nie nas kobiet ratować od głodu, wytywać śmierci rannych braci, synów i mężów naszych. Póki na świecie wojna jest prawem, póki wrogowie uzbrojeni w krwiożerczy sposób, chcą nas zagarnąć, aby wtrącić do niewoli, my musimy walczyć pewni zwycięstwa! Z wiarą tą stajemy wszyscy—praw swych obywatelskich bronić będziemy, ziemi naszej wrogom nie oddamy. Pierwszy rząd polski włościańsko-robotniczy przyznał nam kobietom równe prawa obywatelskie—dziś nadszedł czas, abyśmy czynem stwierdziły, że tych praw godne jesteśmy, że obowiązki względem ojczyzny rozumiemy.

Dziś stanąć nam trzeba narówni z braćmi naszymi — oni pójdą z bronią w dłoni tępić wroga, nam przypada wielka rola ratownicza w szpitalach, w gromadzeniu odzieży i żywności, w zastępowaniu w pracy wewnątrz kraju tych, którzy poszli. Hańbą byłoby dla nas kobiety, gdyby synowie i bracia ginęli od ran z braku pomocy naszej, hańbą byłoby trzymać zapasy w śpiżarniach, gdyby synowie nasi cierpieli głód na froncie.

Kobiety w miastach organizują pracę ratowniczą; każda składa w ofierze, co może, podtrzymując zarazem dzielnego ducha w swych braciach, zapisujących się masowo do wojska.

Bohaterstwo kobiety-polki znane jest w dziejach narodu naszego, w chwilach ciężkich dla ojczyzny stawała ona zawsze do współpracy, dzielna, mocna duchem, gotowa do największych ofiar w poczuciu spełnienia obowiązku.

Obywatelki—wsi—coście dotąd zrobiły? Czy zgromadzacie żywność i odzież dla żołnierza na front, czy zapisujecie się na pożyczkę państwową, aby skarb polski zasilić? czy zgłaszałyście się z gotowością pracy w zastępstwie idących do szeregów walczących. Ocknijmy się z martwoty i bierności „do czynu", kiej nas wola: Niech ani jednej z nas nie zbraknie w pracy dla obrony wolności zagrożonej, dla obrony chat naszych od pożogi i zniszczenia. Organizujmy po **wsiach komitety gminne pomocy dla żołnierza**. Niech kobiety-włościanki staną pierwsze do tej organizacyjnej pracy, niech gromadzą zapasy na front, niech zbierają wśród sąsiadek nie szczędząc trudu i ofiarności. Zespólmy wszystkie nasze siły, a przyczynimy się do szybkiego zwycięstwa, zawczasu upragnionego pokoju. Zdobywszy własną krwią i trudem okupioną Ojczyznę, stworzymy Polskę Ludową bez przywilejów.

Do czynu włościanki-obywatelki!

JADWIGA DZIUBIŃSKA
poseł na Sejm Ustawodawczy.

Apel posłanki Jadwigi Dziubińskiej do kobiet o organizowanie komitetów gminnych pomocy dla żołnierzy w czasie wojny polsko-bolszewickiej, 1921 (Archiwum Akt Nowych)

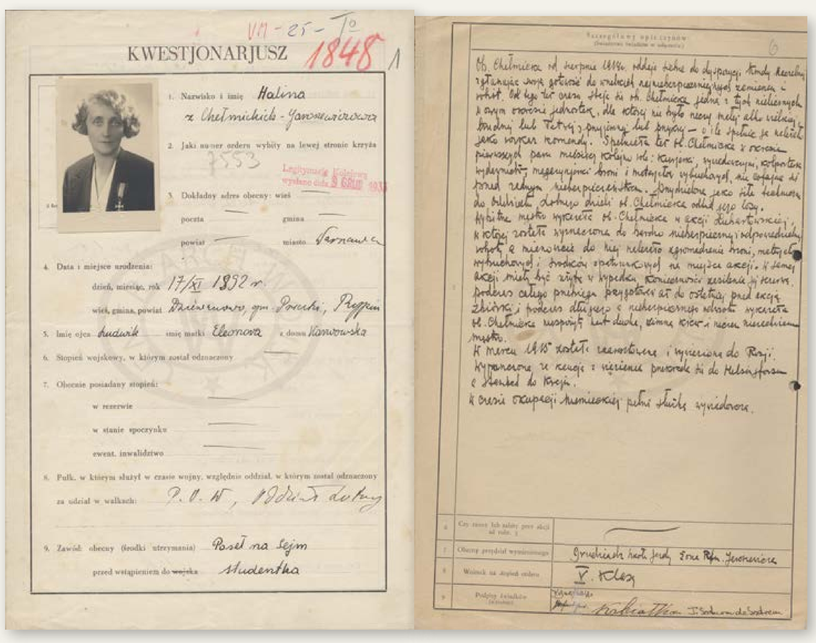

KWESTJONARJUSZ

1. Nazwisko i imię: Halina z Chełmickich-Jaroszewiczowa
2. Jaki numer orderu wybity na lewej stronie krzyża: 1553
3. Dokładny adres obecny: wieś, poczta, gmina, powiat, miasto
4. Data i miejsce urodzenia: dzień, miesiąc, rok 17/XI 1892 r.; wieś, gmina, powiat; Dziewiennowy, gm. Poręba, Pogrom
5. Imię ojca: Ludwik; imię matki: Eleonora z domu Kamowska
6. Stopień wojskowy, w którym został odznaczony
7. Obecnie posiadany stopień: w rezerwie; w stanie spoczynku; ewent. inwalidztwo
8. Pułk, w którym służył w czasie wojny, względnie oddział, w którym został odznaczony za udział w walkach: P. O. W., Oddział Łotwy
9. Zawód obecny (środki utrzymania): Poseł na Sejm; przed wstąpieniem do wojska: Studentka

Wniosek odznaczeniowy Haliny Chełmickiej-Jaroszewiczowej na Order Wojskowy Virtuti Militari za działalność na rzecz niepodległości m.in. w Polskiej Organizacji Wojskowej i Legionach Polskich (Centralne Archiwum Wojskowe)

Apel o udział w pożyczce państwowej przeznaczonej na odbudowę kraju, 1918 Aut. Bogdan Nowakowski (Muzeum Niepodległości)

Helena Sujkowska, działaczka narodowa i oświatowa, członkini Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego, Polskiej Organizacji Wojskowej, Senatorka (Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość)

NACZELNY KOMITET NARODOWY

NARADA ODDZIAŁÓW LIGI KOBIET W KRAKOWIE

19.VI.1915.

Legitymacya dla JWPani Królicki przedstawicielki Ligi kobiet w Krakowie uprawniająca do udziału w naradzie oddziałów Ligi kobiet w Krakowie, dnia 19. czerwca 1915

Legitymacja uczestniczki Narady Oddziałów Ligi Kobiet Naczelnego Komitetu Narodowego, 1915 (Archiwum Akt Nowych)

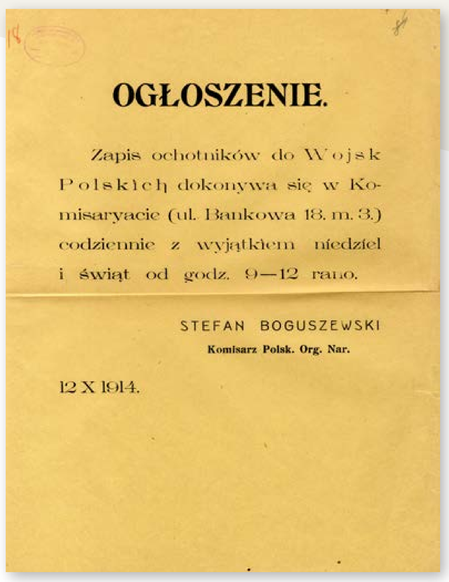

OGŁOSZENIE.

Zapis ochotników do Wojsk Polskich dokonywa się w Komisaryacie (ul. Bankowa 18. m. 3.) codziennie z wyjątkiem niedziel i świąt od godz. 9—12 rano.

STEFAN BOGUSZEWSKI
Komisarz Polsk. Org. Nar.

12 X 1914.

Ogłoszenie Polskiej Organizacji Narodowej, której członkinią była Zofia Praussowa, 1914 (Archiwum Akt Nowych)

Emancypacja i próby uzyskania praw wyborczych

Kobiety, przyszłość Wasza w ręku Waszym! Zdobywajmy prawa!

Apel o przyznanie kobietom praw wyborczych, 1917

Mężczyźni i kobiety wobec ustaw austryackich!

Artykuł 2. ustawy zasadniczej o ogólnych prawach obywatelskich brzmi:

„Wszyscy obywatele Państwa są równi wobec prawa"

Jakżeż wygląda ta równość w rzeczywistości?

Mężczyźni	Kobiety
Powszechne, równe i bezpośrednie prawo wyborcze, wprowadzone już przy wyborach do parlamentu, poręcza każdemu obywatelowi płci męzkiej, który znajduje się w posiadaniu praw czci i ukończył 24 względnie 30 rok życia, czynne i bierne prawo wyboru do Rady Państwa.	Powszechne, równe i bezpośrednie prawo wyborcze do parlamentu wyklucza od czynnego i biernego prawa wyboru: nieletnich, zbrodniarzy i wszystkie kobiety, a to nawet i te, które mogły dotychczas wykonywać czynne prawo wyboru.
Mogą się dowolnie łączyć w stowarzyszenia polityczne i brać udział w zgromadzeniach politycznych.	Nie mogą należeć do stowarzyszeń politycznych ani też zabierać głosu na zgromadzeniach politycznych.
Wykonywanie ustaw, jakoteż wymiar sprawiedliwości leży wyłącznie w ręku męzkich sędziów, przysięgłych i adwokatów.	Wykluczone są w zupełności od wykonywania tych zawodów.
Powszechna ustawa cywilna z r. 1811 stanowi wyraźnie: „Mąż jest głową rodziny; jemu w pierwszym rzędzie przysługuje prawo kierowania domem".	Ta sama ustawa stanowi: „Żona otrzymuje nazwisko męża; obowiązaną jest towarzyszyć mężowi do jego miejsca zamieszkania i stosować się do jego zarządzeń, tudzież powodować stosowanie się do nich.
W razie rozwodu albo rozdziału małżeństwa, do ojca należą chłopcy począwszy od 4, dziewczęta począwszy od 7 roku życia.	Matka nie ma żadnego prawa do swoich dzieci, jeżeli te przekroczyły już 4, względnie 7 rok życia.

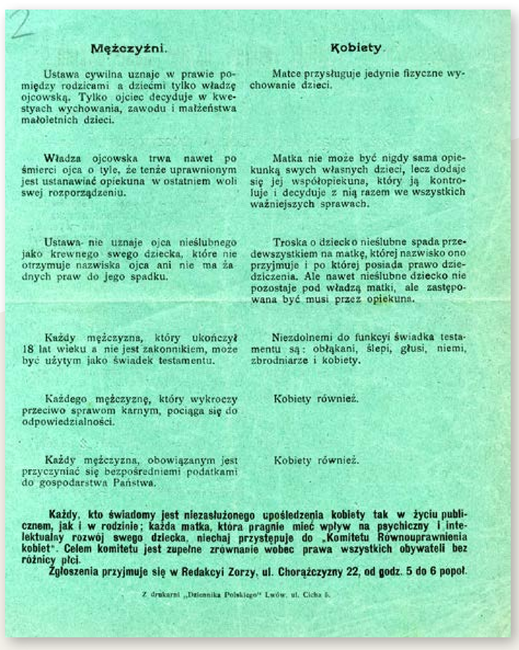

Mężczyźni	Kobiety
Ustawa cywilna uznaje w prawie pomiędzy rodzicami a dziećmi tylko władzę ojcowską. Tylko ojciec decyduje w kwestyach wychowania, zawodu i małżeństwa małoletnich dzieci.	Matce przysługuje jedynie fizyczne wychowanie dzieci.
Władza ojcowska trwa nawet po śmierci ojca o tyle, że tenże uprawnionym jest ustanawiać opiekuna w ostatniem woli swej rozporządzeniu.	Matka nie może być nigdy sama opiekunką swych własnych dzieci, lecz dodaje się jej współopiekuna, który ją kontroluje i decyduje z nią razem we wszystkich ważniejszych sprawach.
Ustawa nie uznaje ojca nieślubnego jako krewnego swego dziecka, które nie otrzymuje nazwiska ojca ani nie ma żadnych praw do jego spadku.	Troska o dziecko nieślubne spada przedewszystkiem na matkę, której nazwisko ono przyjmuje i po której posiada prawo dziedziczenia. Ale nawet nieślubne dziecko nie pozostaje pod władzą matki, ale zastępowana być musi przez opiekuna.
Każdy mężczyzna, który ukończył 18 lat wieku a nie jest zakonnikiem, może być użytym jako świadek testamentu.	Niezdolnemi do funkcyi świadka testamentu są: obłąkani, ślepi, głusi, niemi, zbrodniarze i kobiety.
Każdego mężczyznę, który wykroczy przeciwko sprawom karnym, pociąga się do odpowiedzialności.	Kobiety również.
Każdy mężczyzna, obowiązanym jest przyczyniać się bezpośredniemi podatkami do gospodarstwa Państwa.	Kobiety również.

Każdy, kto świadomy jest niezasłużonego upośledzenia kobiety tak w życiu publicznem, jak i w rodzinie; każda matka, która pragnie mieć wpływ na psychiczny i intelektualny rozwój swego dziecka, niechaj przystępuje do „Komitetu Równouprawnienia kobiet". Celem komitetu jest zupełne zrównanie wobec prawa wszystkich obywateli bez różnicy płci.

Zgłoszenia przyjmuje się w Redakcyi Zorzy, ul. Chorążczyzny 22, od godz. 5 do 6 popoł.

Z drukarni „Dziennika Polskiego" Lwów. ul. Cicha 5.

Ulotka Komitetu Równouprawnienia Kobiet porównująca sytuację kobiet i mężczyzn w świetle ustawodawstwa austriackiego, ok. 1918 (Archiwum Akt Nowych)

NA POSTERUNKU

TYGODNIK KOBIECY POŚWIĘCONY SPRAWOM SPOŁECZNYM, EKONOMICZNYM, PEDAGOGICZNYM I ETYCZNYM POD KIERUNKIEM LITERACKIM HELENY WITKOWSKIEJ.

REDAKCYA I ADMINISTRACYA: KRAKÓW, ALEJA SŁOWACKIEGO NR. 23. — CENA NUMERU 1 KOR. LUB 50 FEN.

SKŁAD GŁÓWNY NA KRÓLESTWO W WARSZAWIE, KSIĘGARNIA LUDOWA, ULICA WARECKA 14.

Nr. 4. Kraków, w maju 1919 roku. Rok III.

MARYA DULĘBIANKA

RZECZNICZKA ETYKI I RÓWNOŚCI OBYWATELSKIEJ.

Ofiarą patryotycznego obowiązku, stała się Marya Dulębianka, jedna z najwybitniejszych kobiet, kończącego się okresu naszych dziejów.

Różnostronność uzdolnień, subtelność i głębia uczuć, prawość i szlachetność charakteru Maryi Dulębianki, śmiałość jej przekonań i siła poczucia godności ludzkiej sprawiły, iż Marya Dulębianka, utalentowana malarka i literatka, nie ześrodkowała Swej twórczej mocy w żadnym z posiadanych talentów, a więc i nie zdobyła rozgłośnej sławy artystycznej, lecz stała się przedewszystkiem gorącą i śmiałą Działaczką-Patryotką, Rzeczniczką obywatelskiej równości kobiet.

Współcześnie z Anną Bilińską odbywając studya w Paryżu, Dulębianka należała tam do najbardziej obiecujących sił polskich malarzy, a wśród malarek, obie z Anną Bilińską były najzdolniejszemi i łączyła je też serdeczna przyjaźń.

Z Paryża nadesłała Dulębianka, w latach osiemdziesiątych, na wystawę Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie swój pierwszy, większy obraz historyczny: „Lokietek".

W życiu Dulębianki wogóle przyjaźń stawała się czynnikiem wielkiej wagi. Entuzyastyczna bowiem natura, Jej idealizm, wielka inteligencya i dobroć miały dużo pociągającego uroku, nie tylko dla koleżanek pracy, nie tylko dla wielu serc i zacnych charakterów, lśniących do szerszych ideałów, którym Ona opromieniała życie, wciągając je w koło swych dążeń lub prac; nie tylko dla jednostek, którym imponowała śmiałość Jej poczynań i wyjątkowe stanowisko, jakie Marya Dulębianka zdobywała wobec posłów i polityków, ale nawet i dla wielkiej naszej Poetki Konopnickiej.

Poznanie się z Konopnicką wywarło na Dulębiankę wpływ zasadniczy, ponieważ zawiązała się między niemi jedna z tych wielkich przyjaźni, które stają się życia osłoną, jego osłodą, dźwignią wzajemnego doskonalenia się, bodźcem do pracy obywatelskiej i nawet dodatnim czynnikiem dla rozwoju społecznego.

Wprawdzie przyjaźń z Pieśniarką silnie przyczyniła się do zahamowania rozwoju talentów Dulębianki i Jej karyery artystycznej; jest ona w domu, w szkole, w warstacie, w pracowni artysty i pisarza, wszystkie trudy podzieli; wszystkie myśli rozumie; wszystkim dążeniom pomaga; oprócz tego dążenia, które wiedzie do złotego cielca i do otaczającego Kaluży krwi i błota.

Przemyślną i rozmordowaną ją dłonią kruszony, bałwan buchający żądzą pychą, lają wszystkie punkty świata, na których Kalinowie podnoszą nad Abłami mordercze topory i mogim widokiem tych bratobójczych czynów tak świat przerażają, że uderza się on w pierś z wielkim krzykiem: moja wina!

Postać ta mroży się znajduje się wszędzie: u kolebek dzieci, nad głowami pachołą, u boku mężów, na polach kędy potem oblewają się robicy, w zamkniętych ścianach, kędy z łzami niemami wiedzy i zawikłaniami myśli walczą uczeni; jest ona w domu, w szkole, w warstacie, w pracowni artysty i pisarza, wszystkie trudy podzieli; wszystkie myśli rozumie; wszystkim dążeniom pomaga; oprócz tego dążenia, które wiedzie do złotego cielca i do otaczającego Kaluży krwi i błota.

Zofia Daszyńska-Golińska o Marii Dulębiance, „Na posterunku" 1919, nr 4 (Archiwum Akt Nowych)

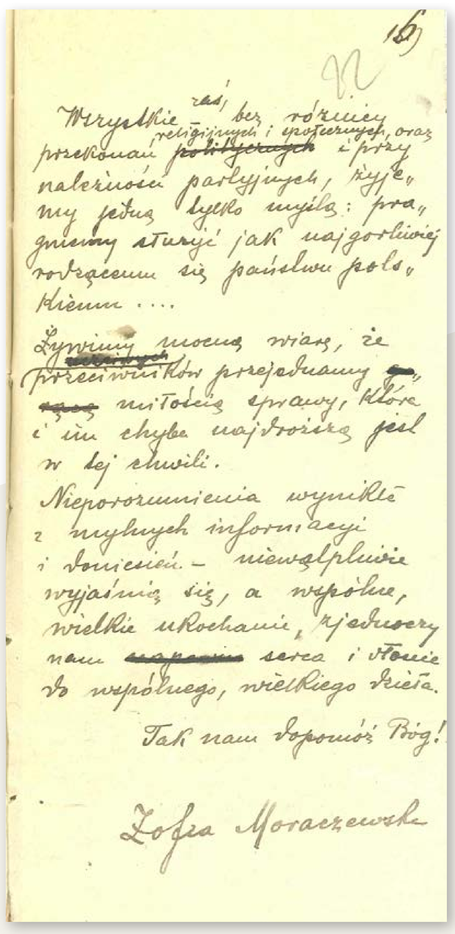

Wszystkie zaś, bez różnicy przekonań religijnych i społecznych, oraz należności partyjnych, żyjemy jedną tylko myślą: pracujemy usilnie jak najgorliwiej rozwinięciu się państwa polskiego ....

Żywimy mocną wiarę, że przeciwników przejednamy miłością sprawy, która i im chyba najdroższą jest w tej chwili.

Nieporozumienia wynikłe z mylnych informacyi i domieszek – niewątpliwie wyjaśnią się, a wspólne, wielkie ukochanie, zjednoczy nam serca i stanie do wspólnego, wielkiego dzieła.

Tak nam dopomóż Bóg!

Zofia Moraczewska

Credo Ligi Kobiet Polskich spisane przez Zofię Moraczewską, 1917 (Archiwum Akt Nowych)

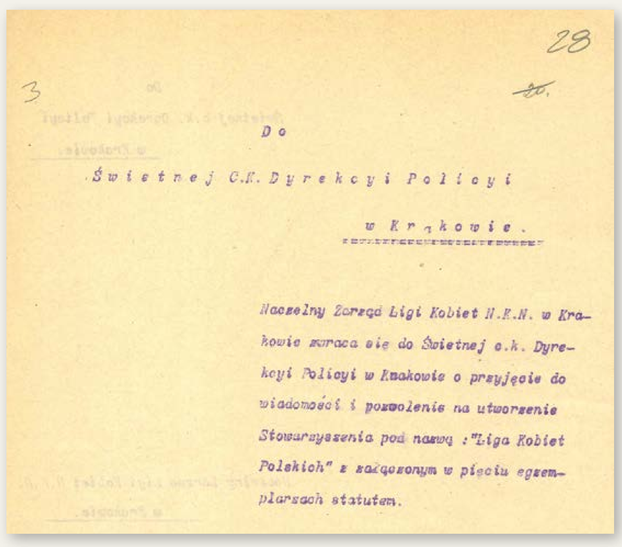

Do

Świetnej C.K. Dyrekcyi Policyi

w Krakowie.

Naczelny Zarząd Ligi Kobiet N.P.N. w Krakowie zwraca się do Świetnej c.k. Dyrekcyi Policyi w Krakowie o przyjęcie do wiadomości i pozwolenie na utworzenie Stowarzyszenia pod nazwą: "Liga Kobiet Polskich" z załączonym w pięciu egzemplarzach statutem.

Pismo Ligi Kobiet Polskich do CK Dyrekcji Policji w Krakowie w sprawie rejestracji stowarzyszenia (Archiwum Akt Nowych)

Rok II. Lwów dnia 25. Stycznia 1897. Nr. 4. (28.)

DWUTYGODNIK.

W kwestyi równouprawnienia kobiet wobec nauki, pracy i dostojności ludzkiej.

(List otwarty do kobiet niemieckich)

Elizy Orzeszkowej.

[Ciąg dalszy].

Jest że to marzenie złudne, czy rzeczywistnienie przyszłości możliwej, może już blaskiem jutrzni dobywającej się z łona czasu?

Nie odchłanią w której głębiach, niezliczone męczarnie i winy dręczą ciała i duchy milionów, widzę unoszącą się postać wielką i słodką, mądrą i dobrą, współczującą i czynną. Przemysłowem i niezmiernie rękodzielnem, ona osty zawiści i nienawiści zarastające pola, powoli lecz nieustannie, zasadza na nich oliwne drzewa zgody i pokoju; jedną dłonią kruszy podstawy, na której wznosi się cieśnie zbiory; drugą tępi ostrza i zamyka otwory narzędzi morderczych. Z ust jej wychodzą zaklęcia magiczne, przed któremi maleją pychy szatańskie, pierzchają żądze rozpasane i gwałty zwierzęce, promienie padające z jej czoła i oczu oświet-

Informacja o petycji przedstawicielek Krakowa złożonej do Rady Miejskiej, dotyczącej zniesienia ograniczenia dla kobiet prawa wyborczego – czynnego i biernego. (Biblioteka Narodowa)

Polityczne równouprawnienie kobiet dziś już przeciwników nie ma!

Ulotka Komitetu Centralnego Równouprawnienia Politycznego Kobiet Polskich, 1918

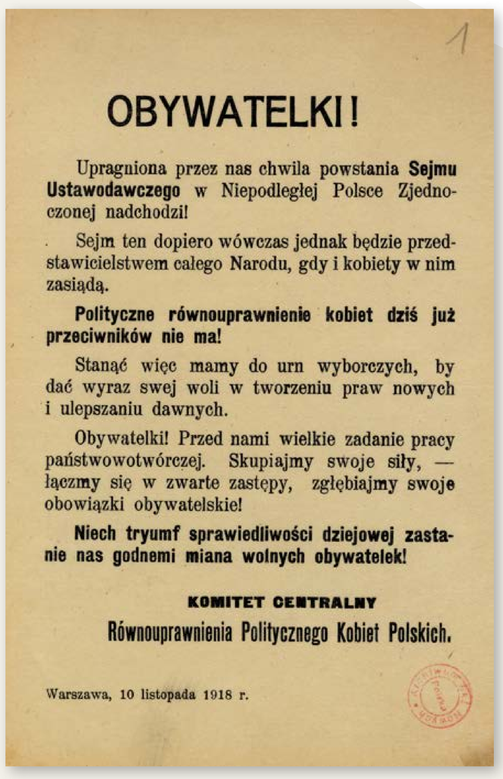

OBYWATELKI!

Upragniona przez nas chwila powstania **Sejmu Ustawodawczego** w Niepodległej Polsce Zjednoczonej nadchodzi!

Sejm ten dopiero wówczas jednak będzie przedstawicielstwem całego Narodu, gdy i kobiety w nim zasiądą.

Polityczne równouprawnienie kobiet dziś już przeciwników nie ma!

Stanąć więc mamy do urn wyborczych, by dać wyraz swej woli w tworzeniu praw nowych i ulepszaniu dawnych.

Obywatelki! Przed nami wielkie zadanie pracy państwowotwórczej. Skupiajmy swoje siły, — łączmy się w zwarte zastępy, zgłębiajmy swoje obowiązki obywatelskie!

Niech tryumf sprawiedliwości dziejowej zastanie nas godnemi miana wolnych obywatelek!

KOMITET CENTRALNY
Równouprawnienia Politycznego Kobiet Polskich.

Warszawa, 10 listopada 1918 r.

Ulotka Komitetu Centralnego Równouprawnienia Politycznego Kobiet Polskich, nawołująca do czynnego udziału w wyborach do Sejmu Ustawodawczego Warszawa, 10 listopada 1918 (Archiwum Akt Nowych)

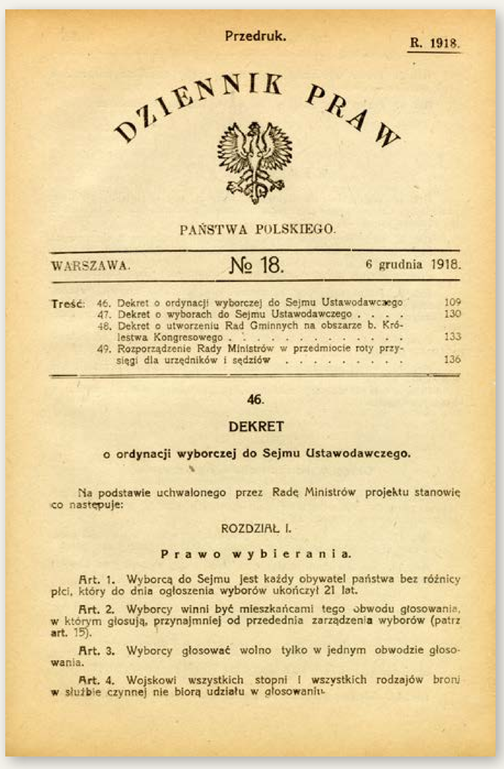

Przedruk. R. 1918.

DZIENNIK PRAW PAŃSTWA POLSKIEGO.

WARSZAWA. № 18. 6 grudnia 1918.

Treść:
46. Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego . . . 109
47. Dekret o wyborach do Sejmu Ustawodawczego . . . 130
48. Dekret o utworzeniu Rad Gminnych na obszarze b. Królestwa Kongresowego . . . 133
49. Rozporządzenie Rady Ministrów w przedmiocie roty przysięgi dla urzędników i sędziów . . . 136

46.

DEKRET

o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego.

Na podstawie uchwalonego przez Radę Ministrów projektu stanowię co następuje:

ROZDZIAŁ I.

Prawo wybierania.

Art. 1. Wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel państwa bez różnicy płci, który do dnia ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat.

Art. 2. Wyborcy winni być mieszkańcami tego obwodu głosowania, w którym głosują, przynajmniej od przedednia zarządzenia wyborów (patrz art. 15).

Art. 3. Wyborcy głosować wolno tylko w jednym obwodzie głosowania.

Art. 4. Wojskowi wszystkich stopni i wszystkich rodzajów broni w służbie czynnej nie biorą udziału w głosowaniu.

Dekret Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego z 28 listopada 1918 r. w sprawie ordynacji przyznającej kobietom prawa wyborcze (Archiwum Akt Nowych)

Kobiety polskie!
Idźcie tłumnie do urn wyborczych!
Głosujcie zgodnie!

Zbrodnię, wobec własnego narodu, popełni ten, kto zaniedba wybory do pierwszego, po długiej niewoli, Sejmu Polskiego.

Kobiecie polskiej — nie wolno być w tej chwili obojętną, ani bierną.

W płomienie muszą rozpalić się serca.

Całą gorącością, całym żarem uczuć dla kraju trzeba objąć sprawę wyborów.

Nie tylko iść do urny wyborczej.

GŁOSOWANIE.

Listy wyborcze z imionami ludzi uczciwych, czystych, bezwzględnie narodowych powinny i muszą przejść dla dobra Kraju.

Będą takie. A przejdą, jeśli do urn tłumnie pójdą głosować polskie kobiety.

Mają misję do spełnienia. Przyznano im równe prawa. Niech natychmiast podejmą obowiązki.

Niech się ich duszę wypełnią Bożem tchnieniem.

Prowadzić do niej opieszałych.

Dziesiątki, setki, tysiące kobiet objaśniać, informować.

Pouczać nieświadome.

Służyć sprawie bez wytchnienia.

Sił nie oszczędzać.

Umacniać w sobie, rozbudzać i utrwalać w drugich odpowiedzialność za spełnienie najważniejszego dziś obowiązku, którym jest:

GŁOSOWANIE.

Niech wszystkie ich serca uderzą zgodnym rytmem.

Niech miljony głosów woła o sprawiedliwe, uczciwe, demokratyczne a szczerze miłujące naród — rządy polskich obywateli!

Zmartwychwstała Ojczyzna wzywa polskie kobiety.

Stawić się muszą wszystkie na Jej wołanie.

Narodowy Komitet Wyborczy
STRONNICTW DEMOKRATYCZNYCH.

Ulotka Klubu Wyborczego Kobiet Polskich – Centralnego Demokratycznego Komitetu Wyborczego, 1919 (Biblioteka Sejmowa)

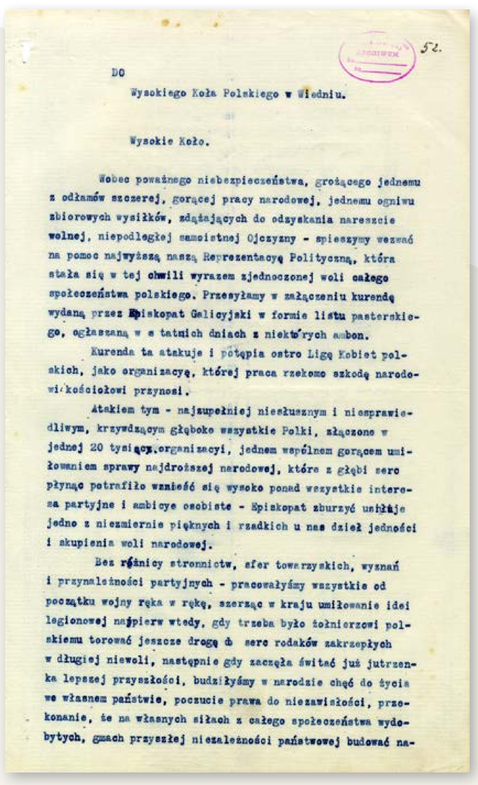

DO
Wysokiego Koła Polskiego w Wiedniu.

Wysokie Koło.

Wobec poważnego niebezpieczeństwa, grożącego jednemu z odłamów szczerej, gorącej pracy narodowej, jednemu ogniwu zbiorowych wysiłków, zdążających do odzyskania nareszcie wolnej, niepodległej samoistnej Ojczyzny - spieszymy wezwać na pomoc najwyższą naszą Reprezentacyę Polityczną, która stała się w tej chwili wyrazem zjednoczonej woli całego społeczeństwa polskiego. Przesyłamy w załączeniu kurendę wydaną przez Episkopat Galicyjski w formie listu pasterskiego, ogłaszaną w s tatnich dniach z niektórych ambon.

Kurenda ta atakuje i potępia ostro Ligę Kobiet polskich, jako organizacyę, której praca rzekomo szkodę narodowi i kościołowi przynosi.

Atakiem tym - najzupełniej niesłusznym i niesprawiedliwym, krzywdzącym głęboko wszystkie Polki, złączone w jednej 20 tysiącz. organizacyi, jednem wspólnem gorącem umiłowaniem sprawy najdroższej narodowej, które z głębi serc płynąc potrafiło wznieść się wysoko ponad wszystkie interesa partyjne i ambicye osobiste - Episkopat zburzyć usiłuje jedno z niezmiernie pięknych i rzadkich u nas dzieł jedności i skupienia woli narodowej.

Bez różnicy stronnictw, sfer towarzyskich, wyznań i przynależności partyjnych - pracowałyśmy wszystkie od początku wojny ręka w rękę, szerząc w kraju umiłowanie idei legionowej najpierw wtedy, gdy trzeba było żołnierzowi polskiemu torować jeszcze drogę do serc rodaków zakrzepłych w długiej niewoli, następnie gdy zaczęła świtać już jutrzenka lepszej przyszłości, budziłyśmy w narodzie chęć do życia we własnem państwie, poczucie prawa do niezawisłości, przekonanie, że na własnych siłach z całego społeczeństwa wydobytych, gmach przyszłej niezależności państwowej budować należy.

I oto właśnie w chwili - gdy cały naród radośnie uznał tę całą prawdę, której służyła od pierwszej chwili swego istnienia młoda i niedoświadczona, ale niezmiernie żywa, życiem pulsująca, spoista i zwarta organizacya nasza - w chwili gdy cały naród dał wyraz swej woli przez usta posłów wszystkich stronnictw, w chwili wiekopomnej gdy oba Koła Poselskie nasze zgodną uchwałą dały wyraz wspaniałej, poraz pierwszy zupełnie głębokiej i szczerej jedności narodowej - w tej chwili historycznej Episkopat Galicyjski, który sam jedności tej narodowej przyklasnąć bursyć usiłuje jedno z jej najgorętszych i najżywszych ogniw. Chce to uczynić przez wprowadzanie motywów walki wyznaniowej i w waśni na tle religijnem, przez podsuwanie szeregu podejrzeń i insynuacyi - tej organizacyi, która dotąd wolną była od wszelkiej nienawiści, a żyła tylko gorącem ukochaniem sprawy ojczystej.

Odwołujemy się do Was Panowie Posłowie do Waszej sprawiedliwości i umiłowania sprawy polskiej, z całem zaufaniem składamy obronę słusznej naszej sprawy w Wasze ręce.

Nie chcąc rozpoczynać polemiki, która wiele szkody przynieść może, wstrzymamy się narazie od wszelkich z naszej strony odpowiedzi na kurendę biskupią. Potrafimy przemódz ból i poczucie dotkliwej krzywdy. Ufamy, że Wysokie Koło ujmie się za nami i obroni nas w tej historycznej chwili dziejowej.

N. K. N
Naczelny Zarząd Ligi Kobiet
Kraków,

Pismo Naczelnego Zarządu Ligi Kobiet Polskich do Wysokiego Koła Polskiego w Wiedniu w sprawie ataku Episkopatu Galicyjskiego na działalność Ligi Kobiet, 1916-1917 (Archiwum Akt Nowych)

Daty przyznania praw wyborczych kobietom w Europie

1906	Finlandia
1913	Norwegia
1915	Dania i Islandia
1918	Austria, Niemcy, Czechosłowacja, Polska, Estonia, Węgry, Litwa, Łotwa, Rosja
1919	Białoruś, Luksemburg, Ukraina, Holandia
1920	Albania
1921	Belgia, Szwecja
1924	Turcja
1928	Wielka Brytania i Irlandia
1931	Portugalia, Hiszpania
1944	Francja, Bułgaria
1945	Jugosławia (Chorwacja, Słowenia)
1946	Włochy
1947	Malta
1949	Bośnia i Hercegowina
1971	Szwajcaria
1973	Andora, San Marino
1984	Lichtenstein

Kobiety, przyszłość Wasza w ręku Waszym!

Zdobywajmy prawa!

Wejdźmy do rady miejskiej, gminnej, do sejmu!

Wzywamy Was do licznego przybycia na:

Zgromadzenie Kobiet polskich wszystkich stanów.

Omówimy tam nasze obowiązki, prawa, dążenia i sposoby polepszenia swej doli.

Zgromadzenie odbędzie się w teatrze popularno-ludowym Kaliksta № 5, — 2 grudnia o godz. 3-ej po południu.

WEJŚCIE BEZPŁATNE.

KOMITET WYKONAWCZY ZJAZDU KOBIET POLSKICH.

Geprüft und freigegeben Presseverwaltung Warschau, d. 22. XI. 1917. Drukarnia Polska (Strassewiczów), Szpitalna 12.

Apel o przyznanie kobietom praw wyborczych, 1917 (Archiwum Akt Nowych)

Pierwsze posłanki

Otwarcie Sejmu Ustawodawczego w Warszawie, 1919 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

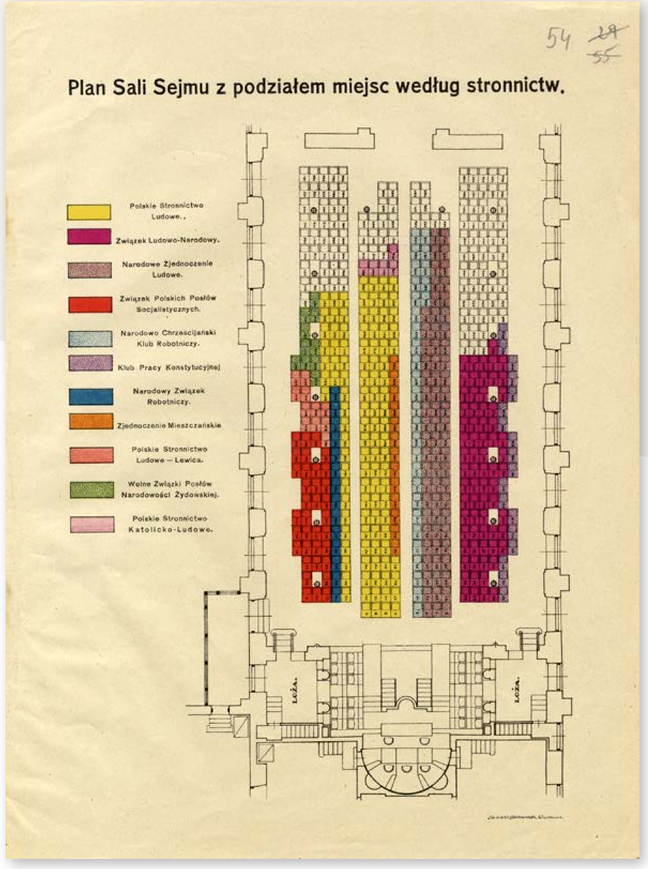

Plan Sali obrad Sejmu Ustawodawczego z podziałem miejsc według partii politycznych, 1919 (Archiwum Akt Nowych)

Jadwiga Dziubińska, posłanka na Sejm Ustawodawczy z ramienia PSL „Wyzwolenie" (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

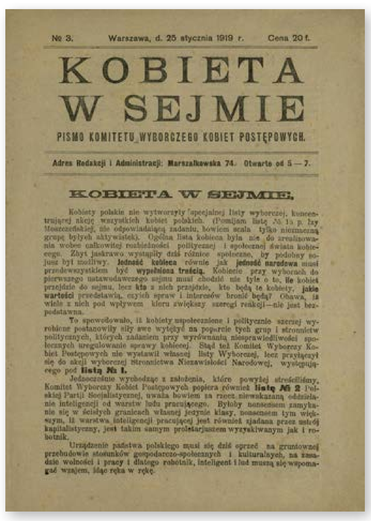

№ 3. Warszawa, d. 25 stycznia 1919 r. Cena 20 f.

KOBIETA W SEJMIE

PISMO KOMITETU WYBORCZEGO KOBIET POSTĘPOWYCH.

Adres Redakcji i Administracji: Marszałkowska 74. Otwarte od 5 — 7.

KOBIETA W SEJMIE.

Kobiety polskie nie wytworzyły specjalnej listy wyborczej, koncentrującej niejo wszystkich kobiet polskich. (Pomijam listę № 15 p. Izy Moszczeńskiej, nie odpowiadającą zadaniu, bowiem scala tylko niezmierną grupę byłych aktywistek). Ogólna lista kobieca była nie do zrealizowania wobec całkowitej rozbieżności politycznej i społecznej świata kobiecego. Zbyt jaskrawo wystąpiły dziś różnice społeczne, by podobny sojuz był możliwy. **Jedność kobieca** równie jak **jedność narodowa** musi przedewszystkiem być **wypełniona treścią.** Kobiecie przy wyborach do pierwszego ustawodawczego sejmu musi chodzić nie tyle o to, **ile** kobiet przejdzie do sejmu, lecz **kto** z nich przejdzie, kto będą te kobiety, **jaką wartości** przedstawią, czyich spraw i interesów bronić będą? Obawa, iż wśród z nich pod wpływem hasła zwiększy szereg reakcji—nie jest bezpodstawna.

To spowodowało, iż kobiety uspołecznione i politycznie szerzej wyrobione postanowiły siły swe wytężyć na poparcie tych grup i stronnictw politycznych, których zadaniem przy wyrównaniu niesprawiedliwości społecznych uregulowanie sprawy kobiecej. Stąd też Komitet Wyborczy Kobiet Postępowych nie wystawił własnej listy Wyborczej, lecz przystąpił się do akcji wyborczej Stronnictwa Niezawisłości Narodowej, wysługującego pod **listą № 1.**

Jednocześnie wyhodowę z założenia, które powyżej określiliśmy, Komitet Wyborczy Kobiet Postępowych popiera również **listę № 2** Polskiej Partji Socjalistycznej, uważa bowiem za rzecz niewskazaną oddzielanie inteligencji od warstw lud pracującego. Byłoby nazewnątrz zamykanie się w ścisłych granicach własnej jezyne klasy, nosnemem tym większym, iż warstwa inteligencji pracującej jest również zjadana przez ustrój kapitalistyczny, jest takim samym proletarjatem wyzyskiwanym jak i robotnik.

Urządzenie państwa polskiego musi się dziś sprzed na gruntownej przebudowie stosunków gospodarczo-społecznych i kulturalnych, na zasadzie wolności i pracy i dlatego robotnik, inteligent i lud muszą się wspomagać wzajem, idąc ręka w rękę.

„Kobieta w Sejmie. Pismo Komitetu Wyborczego Kobiet Postępowych" 1919, nr 3 (Biblioteka Sejmowa)

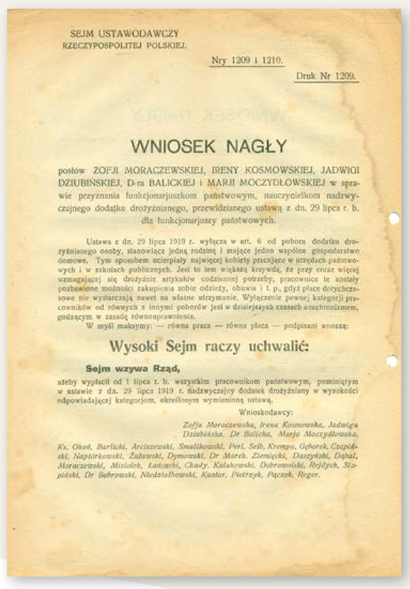

SEJM USTAWODAWCZY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Nry 1209 i 1210.

Druk Nr 1209.

WNIOSEK NAGŁY

posłów ZOFJI MORACZEWSKIEJ, IRENY KOSMOWSKIEJ, JADWIGI DZIUBIŃSKIEJ, D-ra BALICKIEJ i MARJI MOCZYDŁOWSKIEJ w sprawie przyznania funkcjonarjuszkom państwowym, nauczycielkom nadzwyczajnego dodatku drożyźnianego, przewidzianego ustawą z dn. 29 lipca r. b. dla funkcjonarjuszy państwowych.

Ustawa z dn. 29 lipca 1919 r. wyłącza w art. 6 od poboru dodatku drożyźnianego osoby, stanowiące jedną rodzinę i mające jedno wspólne gospodarstwo domowe. Tym sposobem otrzymały najwięcej kobiety pracujące w urzędach państwowych i w szkołach publicznych. Jest to tem większą krzywdą, że przy coraz więcej wzmagającej się drożyźnie artykułów codziennej potrzeby, pracownice te zostały pozbawione możności zakupienia sobie odzieży, obuwia i t. p., gdyż płace drożyźniane nie wystarczają nawet na własne utrzymanie. Wyłączenie pewnej kategorji pracowników od równych z innymi poborów jest w dzisiejszych czasach anachronizmem, godzącym w zasadę równouprawnienia.

W myśl maksymy: — równa praca — równa płaca — podpisani wnoszą:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Sejm wzywa Rząd,

ażeby wypłacił od 1 lipca r. b. wszystkim pracownikom państwowym, pominiętym w ustawie z dn. 29 lipca 1919 r. nadzwyczajny dodatek drożyźniany w wysokości odpowiadającej kategorjom, określonym wymienioną ustawą.

Wnioskodawcy:

Zofja Moraczewska, Irena Kosmowska, Jadwiga Dziubińska, Dr Balicka, Marja Moczydłowska, Ks. Okoń, Barlicki, Arciszewski, Smaliłowski, Perl, Seib, Krempa, Gebrek, Czapiński, Napiórkowski, Zadawski, Dymowski, Dr March, Ziemięcki, Daszyński, Dąbski, Moraczewski, Miciołek, Łańcucki, Chudy, Kułakowski, Dobromolski, Rejdych, Stapiński, Dr Bobrowski, Niedziałkowski, Kantor, Pietrzyk, Pączek, Reger.

Wniosek nagły do Sejmu Ustawodawczego posłanek: Zofii Moraczewskiej, Ireny Kosmowskiej, Jadwigi Dziubińskiej, Gabrieli Balickiej i Marii Moczydłowskiej w sprawie przyznania funkcjonariuszom państwowym nadzwyczajnego dodatku drożyźnianego, 1919 (Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

Tableau Klubu Poselskiego Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie" z lat 1919-1920 (Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego)

My kobiety jesteśmy o tyle bardziej wolne, że nie mamy za sobą partyjnej tradycji.

„Jedynka. Organ Komitetu Wyborczego Organizacji Kobiecych”, 6 listopada 1930

**Józefa Szebeko,
senatorka I kadencji
(Narodowe Archiwum Cyfrowe)**

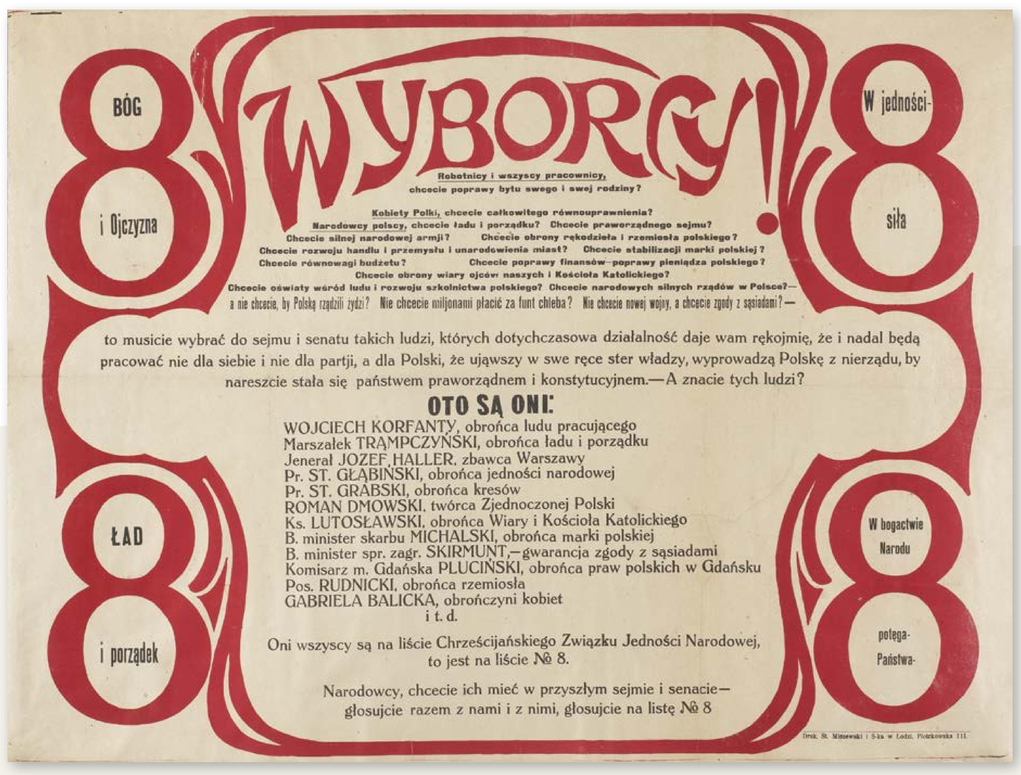

WYBORCY!

Robotnicy i wszyscy pracownicy,
chcecie poprawy bytu swego i swej rodziny?

Kobiety Polki, chcecie całkowitego równouprawnienia?
Narodowcy polscy, chcecie ładu i porządku? Chcecie praworządnego sejmu?
Chcecie silnej narodowej armji? Chcecie obrony rękodzieła i rzemiosła polskiego?
Chcecie rozwoju handlu i przemysłu i unarodowienia miast? Chcecie stabilizacji marki polskiej?
Chcecie równowagi budżetu? Chcecie poprawy finansów-poprawy pieniądza polskiego?
Chcecie obrony wiary ojców naszych i Kościoła Katolickiego?
Chcecie oświaty wśród ludu i rozwoju szkolnictwa polskiego? Chcecie narodowych silnych rządów w Polsce?—
a nie chcecie, by Polską rządzili żydzi? Nie chcecie miljonami płacić za funt chleba? Nie chcecie nowej wojny, a chcecie zgody z sąsiadami?—

to musicie wybrać do sejmu i senatu takich ludzi, których dotychczasowa działalność daje wam rękojmię, że i nadal będą pracować nie dla siebie i nie dla partji, a dla Polski, że ująwszy w swe ręce ster władzy, wyprowadzą Polskę z nierządu, by nareszcie stała się państwem praworządnem i konstytucyjnem.—A znacie tych ludzi?

OTO SĄ ONI:

WOJCIECH KORFANTY, obrońca ludu pracującego
Marszałek TRĄMPCZYŃSKI, obrońca ładu i porządku
Jenerał JOZEF HALLER, zbawca Warszawy
Pr. ST. GŁĄBIŃSKI, obrońca jedności narodowej
Pr. ST. GRABSKI, obrońca kresów
ROMAN DMOWSKI, twórca Zjednoczonej Polski
Ks. LUTOSŁAWSKI, obrońca Wiary i Kościoła Katolickiego
B. minister skarbu MICHALSKI, obrońca marki polskiej
B. minister spr. zagr. SKIRMUNT,—gwarancja zgody z sąsiadami
Komisarz m. Gdańska PLUCIŃSKI, obrońca praw polskich w Gdańsku
Pos. RUDNICKI, obrońca rzemiosła
GABRIELA BALICKA, obrończyni kobiet
i t. d.

Oni wszyscy są na liście Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej, to jest na liście № 8.

Narodowcy, chcecie ich mieć w przyszłym sejmie i senacie— głosujcie razem z nami i z nimi, głosujcie na listę № 8

BÓG i Ojczyzna — W jedności siła — ŁAD i porządek — W bogactwie Narodu potęga Państwa

**Afisz wyborczy Chrześcijańskiego
Związku Jedności Narodowej,
1922. Wśród kandydujących
– Gabriela Balicka, posłanka
Sejmu Ustawodawczego
oraz I, II i III kadencji
(Biblioteka Sejmowa)**

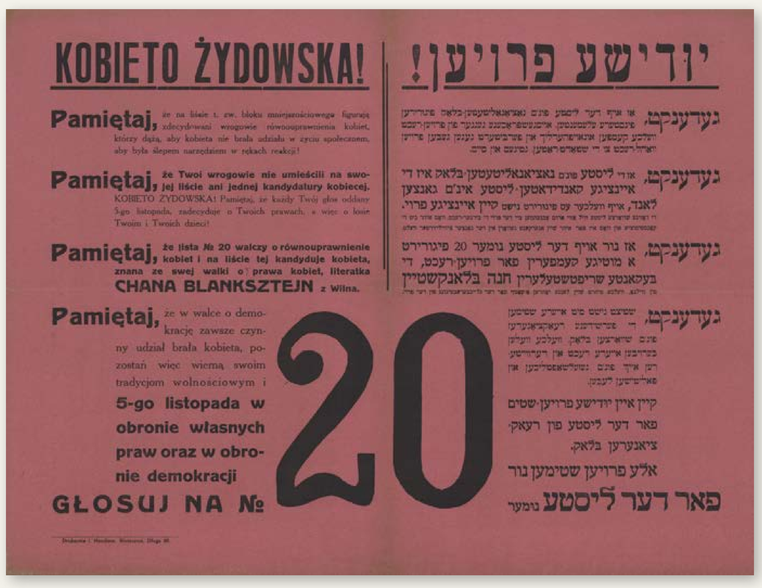

KOBIETO ŻYDOWSKA!

Pamiętaj, że na liście 1. zw. bloku mnerjanościowego figurują zdecydowani wrogowie równouprawnienia kobiet, którzy dążą, aby kobieta nie brała udziału w życiu społecznem, aby była ślepem narzędziem w rękach reakcji!

Pamiętaj, że Twoi wrogowie nie umieścili na swojej liście ani jednej kandydatury kobiecej. KOBIETO ŻYDOWSKA! Pamiętaj, że każdy Twój głos oddany 5go listopada, zadecyduje o Twoich prawach, a więc o losie Twoim i Twoich dzieci!

Pamiętaj, że lista № 20 walczy o równouprawnienie kobiet i na liście tej kandyduje kobieta, znana ze swej walki o prawa kobiet, literatka **CHANA BLANKSZTEJN** z Wilna.

Pamiętaj, że w walce o demokrację zawsze czynny udział brała kobieta, pozostań więc wierną swoim tradycjom wolnościowym i **5-go listopada w obronie własnych praw oraz w obronie demokracji**

GŁOSUJ NA № 20

יודישע פרויען!

געדענקט, אז איך דער ליסטע פון נאציאנאלישטישן-בלאק איז די אינציגע אנדרדאטשן-ליסטע אינ'ם גאנצן לאנד, איך דערלכער עס פרוערירט נישט קיין איינציגע פרוי.

געדענקט, אז נור איך דער ליסטע נומער 20 פיגורירט א מוטיגע קעמפערין פאר פרויען-רעכט, די בעקאנטע שריפטשטעלערין חנה בלאנקשטיין

געדענקט, שטאנד נישט פון אידישן שטיטן די פרטרטרטנן דעמאקראטישן, אין פון דער ליסטע פון רעאקציאנערן, פון בלאק, דערלכן דערלכן, אין דער ליסטע פון רעאקציאנערן, דערלכן אויך פון נאציאנאלישטן אין פאלישן לעגן.

קיין איין יודישע פרויען-שטים פאר דער ליסטע פון רעאקציאנערן, ציאנערען בלאק,

אלע פרויען שטימען נור פאר דער ליסטע נומער 20

**Afisz wyborczy Żydowskiej
Demokratycznej Partii
Ludowej, 1922
(Biblioteka Narodowa)**

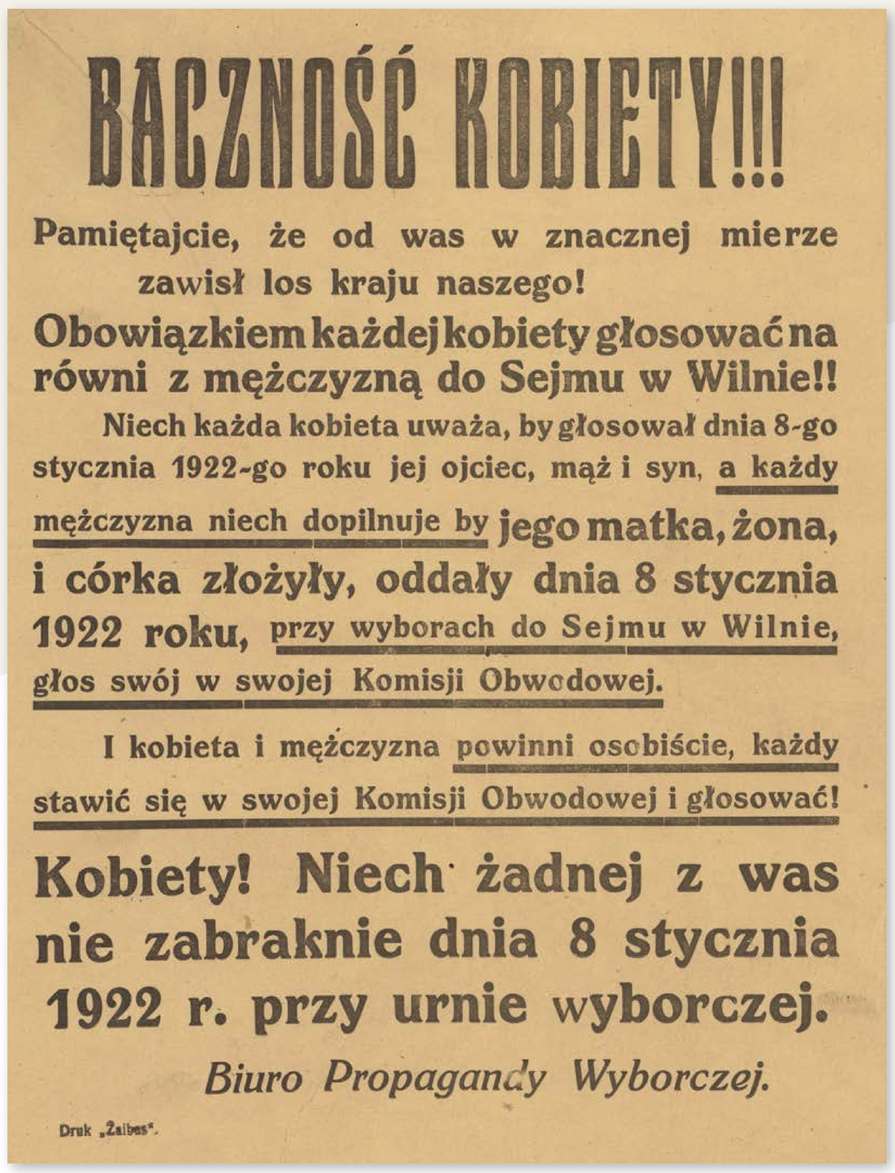

BACZNOŚĆ KOBIETY!!!

Pamiętajcie, że od was w znacznej mierze zawisł los kraju naszego!

Obowiązkiem każdej kobiety głosować na równi z mężczyzną do Sejmu w Wilnie!!

Niech każda kobieta uważa, by głosował dnia 8-go stycznia 1922-go roku jej ojciec, mąż i syn, a każdy mężczyzna niech dopilnuje by jego matka, żona, i córka złożyły, oddały dnia 8 stycznia 1922 roku, przy wyborach do Sejmu w Wilnie, głos swój w swojej Komisji Obwodowej.

I kobieta i mężczyzna powinni osobiście, każdy stawić się w swojej Komisji Obwodowej i głosować!

Kobiety! Niech żadnej z was nie zabraknie dnia 8 stycznia 1922 r. przy urnie wyborczej.

Biuro Propagandy Wyborczej.

Druk „Żaibas".

**Ulotka wydana przez Biuro
Propagandy Wyborczej w trakcie
wyborów do tzw. Sejmu
Wileńskiego na Litwie Środkowej,
która niebawem została włączona
do II RP, 1922
(Archiwum Akt Nowych)**

W obozie piłsudczykowskim

Posłanki BBWR, m.in. Janina Kirtiklisowa, Eugenia Waśniewska, Zofia Moraczewska, Maria Jaworska, Halina Jaroszewiczowa, Warszawa, 1930 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

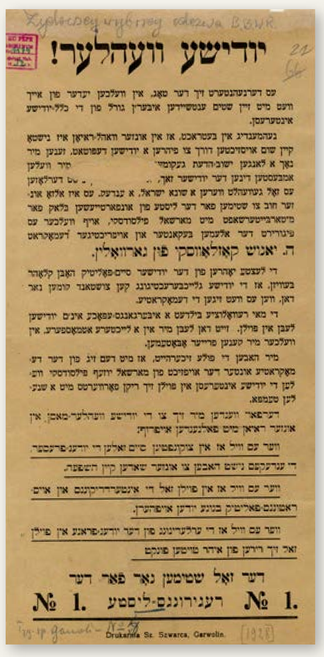

יודישע וועהלער!

Ulotka BBWR do kobiet żydowskich (w jęz. jidysz), 1928 (Archiwum Akt Nowych)

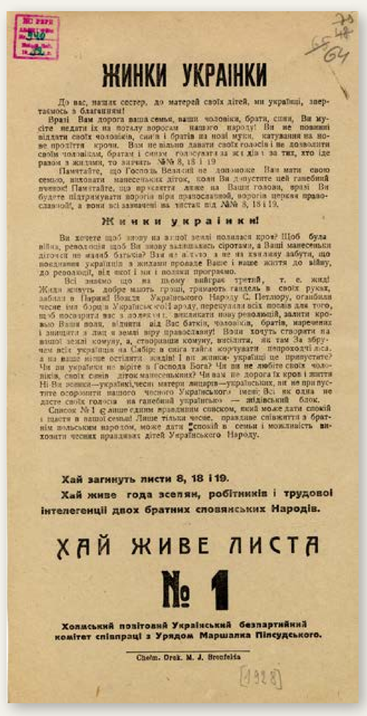

ЖИНКИ УКРАЇНКИ

Хай загинуть листи 8, 18 і 19.

Хай живе года зселян, робітників і трудової інтелегенції двох братних словянських Народів.

ХАЙ ЖИВЕ ЛИСТА № 1

Холмський повітовий Український безпартійний комітет співпраці з Урядом Маршалка Піпсудського.

Chełm. Druk. M. J. Hrofelds

Ulotka wyborcza BBWR do kobiet ukraińskich (w jęz. ukraińskim), Chełm, 1928 (Archiwum Akt Nowych)

Jesteśmy siłą nową, która powinna ozdrowić nasze odrodzone państwo, już odrazu chore od niesnasek partyjnych.

„Jedynka. Organ Komitetu Wyborczego Organizacji Kobiecych", 6 listopada 1930

1 JEDYNKA 1

ORGAN KOMITETU WYBORCZEGO ORGANIZACYJ KOBIECYCH

NASZA SIŁA.

GŁOSUJ NA JEDYNKĘ!

Kobiety kaszubskie za Jedynką!

„Jedynka. Organ Komitetu Wyborczego Organizacji Kobiecych", 6 listopada 1930 (Biblioteka Narodowa)

Halina z Chełmickich JAROSZEWICZOWA jest jedyną kobietą na liście Nr. 1 Kandydującą z Województwa Lubelskiego.

Ulotka wyborcza Haliny Jaroszewiczowej, posłanki III kadencji oraz senatorki IV kadencji, 1928 (Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość)

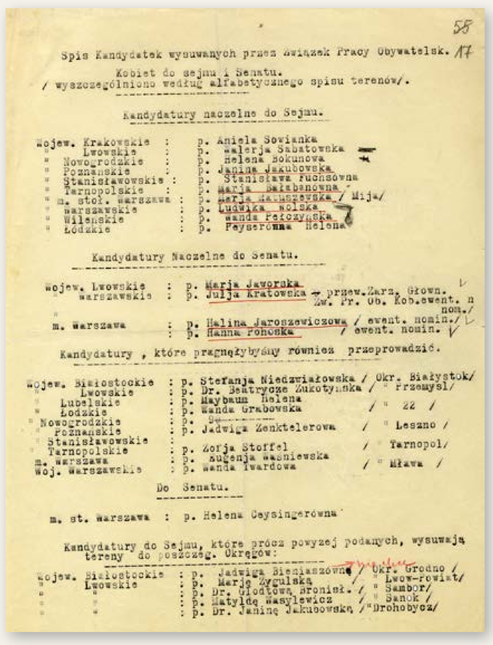

Spis Kandydatek wysuwanych przez Związek Pracy Obywatelsk. Kobiet do sejmu i Senatu.

Kandydatury naczelne do Sejmu.

Kandydatury Naczelne do Senatu.

Kandydatury, które pragnęłyby się również przeprowadzić.

Do Senatu.

Kandydatury do Sejmu, które prócz powyżej podanych, wysuwają tereny do poszczeg. Okręgów:

Spis kandydatek Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet do Sejmu i Senatu (Archiwum Akt Nowych)

Kazimiera Grunertówna, posłanka na Sejm RP III kadencji z ramienia BBWR (Centralne Archiwum Wojskowe)

Reprezentacja parlamentarna

Wizyta Prezydenta Ignacego Mościckiego w Ciechocinku, osobą towarzyszącą jest, m.in. senatorka Hanna Hubicka, 1932, fot. Witold Pikiel (Biblioteka Narodowa)

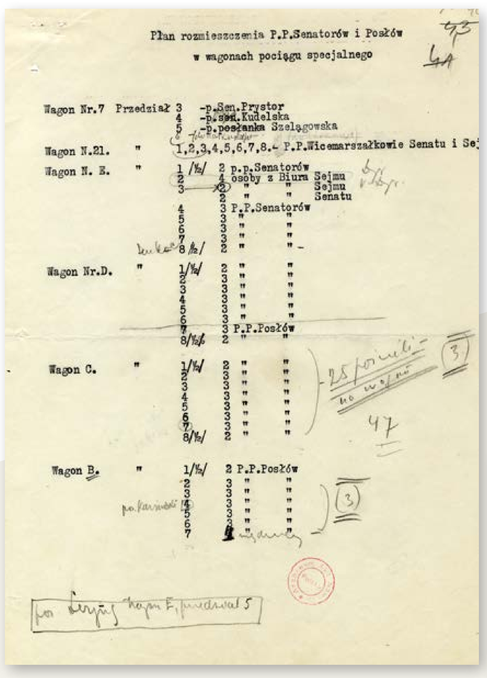

Plan rozmieszczenia P.P.Senatorów i Posłów
w wagonach pociągu specjalnego

Wagon Nr.7 Przedział 3 -p.Sen.Prystor
4 -p.sen.Kudelska
5 -p.posłanka Szelągowska
Wagon N.21. " 1,2,3,4,5,6,7,8.- P.P.Wicemarszałkowie Senatu i Se
Wagon N. E. " 1/½/ 2 p.p.Senatorów
2 4 osoby z Biura Sejmu
3 2 " " Sejmu
2 " " Senatu
4 3 P.P.Senatorów
5 3 " "
6 3 " "
7 3 " "
8/½/ 2 " " -
Wagon Nr.D. " 1/½/ 3 " "
2 3 " "
3 3 " "
4 3 " "
5 3 " "
6 3 " "
7 3 P.P.Posłów
8/½/ 2 " "
Wagon C. " 1/½/ 2 " "
2 3 " "
3 3 " "
4 3 " "
5 3 " "
6 3 " "
7 3 " "
8/½/ 2 " "
Wagon B. " 1/½/ 2 P.P.Posłów
2 3 " "
3 3 " "
4 3 " "
5 3 " "
6 3 " "
7 3 " "
8/½/ 2 " "

Wycieczka posłów i senatorów w styczniu 1939, w której m.in. udział wzięły posłanka Stefania Kudelska oraz senatorka Anna Paradowska-Szelągowska (Archiwum Akt Nowych)

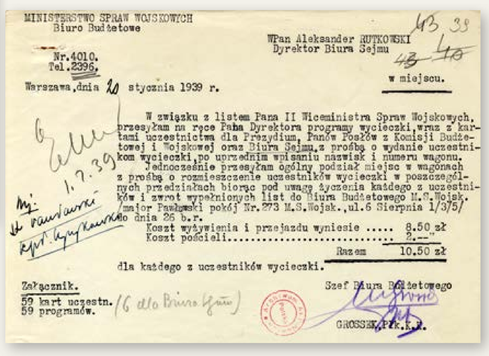

MINISTERSTWO SPRAW WOJSKOWYCH
Biuro Budżetowe

Nr.4010.
Tel.2396,

Wan Aleksander KUJKOWSKI
Dyrektor Biura Sejmu

w miejscu.

Warszawa,dnia 20 stycznia 1939 r.

W związku z listem Pana II Wiceministra Spraw Wojskowych, przesyłam na ręce Pana Dyrektora programy wycieczki,wraz z kartami uczestnictwa dla Prezydium, Panów Posłów z Komisji Budżetowej i Wojskowej oraz Biura Sejmu,z prośbą o wydanie uczestnikom wycieczki,po uprzedniem wpisaniu nazwisk i numeru wagonu.

Jednocześnie przesyłam ogólny podział miejsc w wagonach z prośbą o rozmieszczenie uczestników wycieczki w poszczególnych przedziałach biorąc pod uwagę życzenia każdego z uczestników i zwrot wypełnionych list do Biura Budżetowego M.S.Wojsk. /major Paszkowski pokój Nr.273 M.S.Wojsk.,ul.6 Sierpnia 1/3/5/ do dnia 25 b.r.

Koszt wyżywienia i przejazdu wyniesie ..... 8.50 zł
Koszt pościeli..... 2.-
Razem 10.50 zł
dla każdego z uczestników wycieczki.

Załącznik.
59 kart uczestn.
59 programów.

Szef Biura Budżetowego
GROSSER
Płk.K.B.

Zestawienie posłanek i senatorek

	SEJM	SENAT
Sejm Ustawodawczy (1919-1922)	8 posłanek	—
Parlament I Kadencji (1922-1927)	9 posłanek	4 senatorki
Parlament II Kadencji (1928-1930)	8 posłanek	4 senatorki
Parlament III Kadencji (1930-1935)	17 posłanek	5 senatorek
Parlament IV Kadencji (1935-1938)	2 posłanki	6 senatorek
Parlament V Kadencji (1938-1939)	1 posłanka	4 senatorki

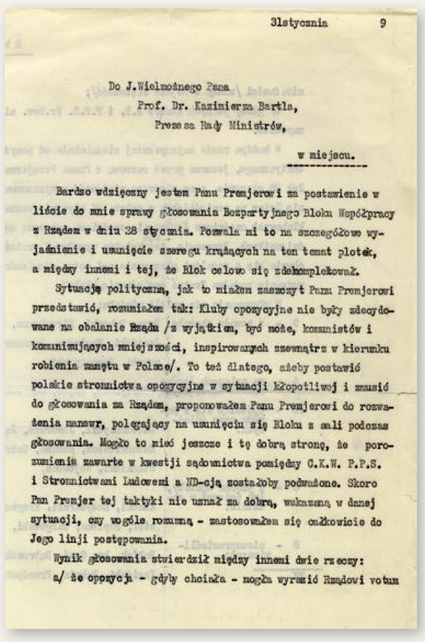

31stycznia 9

Do J.Wielmożnego Pana
Prof. Dr. Kazimierza Bartla,
Prezesa Rady Ministrów,
w miejscu.

Bardzo wdzięczny jestem Panu Premjerowi za postawienie w liście do mnie sprawy głosowania Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w dniu 28 stycznia. Pozwala mi to na szczegółowe wyjaśnienie i usunięcie szeregu krążących na ten temat plotek, a między innemi i tej, że Blok celowo się zdekompleksował.

Sytuację polityczną, jak to miałem zaszczyt Panu Premjerowi przedstawić, rozumiałem tak: Kluby opozycyjne nie były zdecydowane na obalanie Rządu /z wyjątkiem, być może, komunistów i komunizujących mniejszości, inspirowanych szewnątrz w kierunku robienia zamętu w Polsce/. To też dlatego, ażeby postawić polskie stronnictwa opozycyjne w sytuacji kłopotliwej i zmusić do głosowania za Rządem, proponowałem Panu Premjerowi do rozważenia manewr, polegający na usunięciu się Bloku z sali podczas głosowania. Mogło to mieć jeszcze i tę dobrą stronę, że porozumienia zawarte w kwestji sądownictwa pomiędzy C.K.W. P.P.S. i Stronnictwami Ludowemi a ND-ją zostałoby podważone. Skoro Pan Premjer tej taktyki nie uznał za dobrą, wskazaną w danej sytuacji, czy wogóle rozumną - zastosowałem się całkowicie do Jego linji postępowania.

Wynik głosowania stwierdził między innemi dwie rzeczy:
a/ że opozycja - gdyby chciała - mogła wyrazić Rządowi votum

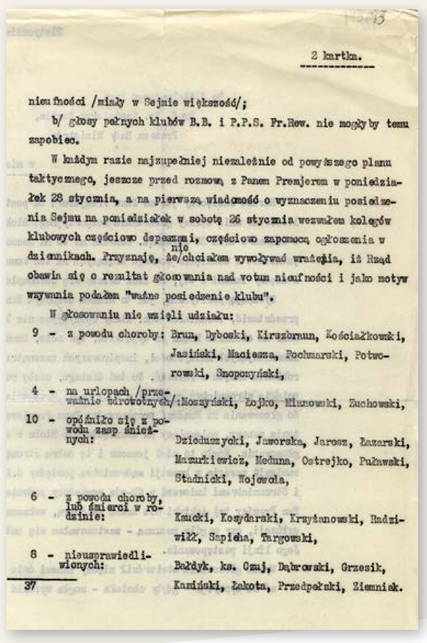

2 kartka.

nieufności /niały w Sejmie większość/;

b/ głosy pełnych klubów B.B. i P.P.S. Pr.Rew. nie mogłyby temu zapobiec.

W każdym razie najzupełniej niezależnie od powyższego planu taktycznego, jeszcze przed rozmową z Panem Premjerem w poniedziałek 28 stycznia, a na pierwszą wiadomość o wyznaczeniu posiedzenia Sejmu na poniedziałek w sobotę 26 stycznia wezwałem kolegów klubowych częściowo depeszami, częściowo zapomocą ogłoszenia w dziennikach. Przyznaję, że nie chciałem wywoływać wrażenia, iż Rząd obawia się o rezultat głosowania nad votum nieufności i jako motyw wzywania podałem "ważne posiedzenie klubu".

W głosowaniu nie wzięli udziału:

9 - z powodu choroby: Brun, Dyboski, Kirszbrun, Kościałkowski, Jasiński, Maciejsza, Pochmarski, Potworowski, Snopczyński,

4 - na urlopach /przeważnie zdrowotnych/: Moszyński, Łojko, Mimowski, Zuchowski,

10 - opóźniło się z powodu zasp śnieżnych: Dzieduszycki, Jaworska, Jarosz, Łazarski, Mazurkiewicz, Medunn, Ostrejko, Puławski, Stadnicki, Wojewoda,

6 - z powodu choroby, lub śmierci w rodzinie: Kmicki, Kosydarski, Krzyżanowski, Radziwiłł, Sapieha, Targowski,

8 - nieusprawiedliwionych: Bołdyk, ks. Czaj, Dąbrowski, Grzesik, Kamiński, Żakota, Przedpełski, Ziemniak.

37

Informacja o posłach i posłankach, którzy nie wzięli udziału w głosowaniu nad votum nieufności dla rządu Kazimierza Bartla, 1929 (Archiwum Akt Nowych)

nasze nowe posłanki

Nasze nowe posłanki, „Świat" 1931, nr 2 (Biblioteka Sejmowa)

Senat Rzeczypospolitej
Legitymacja senatorska
P. Kratowska Julja
Senator Rzeczypospolitej
Julja Kratowska

Legitymacja senatorska Julii Kratowskiej, Warszawa 1935 (Muzeum Szlachty Mazowieckiej Ciechanów)

Karykatury posłów II RP, wśród nich posłanka Irena Kosmowska, 1919
Aut.: Zygmunt Skwirczyński
(Biblioteka Sejmowa)

Karykatury posłów II RP, wśród nich posłanki Maria Moczydłowska i Zofia Moraczewska, 1919
Aut.: Zygmunt Skwirczyński
(Biblioteka Sejmowa)

nie przyjadę zgromadzenie choroba córki = Ładzina +

Telegram Wandy Ładziny informujący o nieobecności na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego, 1926

Ulotka-paszkwil na Wandę Ładzinę, 1928 (Archiwum Akt Nowych)

Telegram Wandy Ładziny posłanki ze Związku Ludowo-Narodowego informujący o nieobecności na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego, 1926 (Archiwum Akt Nowych)

Zofia Praussowa i Zygmunt Żuławski ze Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów, ok. 1930 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Imieniny Zofii Moraczewskiej w Sulejówku, 1937 (Biblioteka Narodowa)

„WIEK NOWY" Nr. 5393 z dnia 18 maja 1919.

Karykatury sejmowe. (Małżeństwo w Sejmie).

POS. MORACZEWSKA. POS. MORACZEWSKI.

Karykatura przedstawiająca małżeństwo Zofii i Jędrzeja Moraczewskich, „Wiek Nowy" 1919, nr 5393 (Archiwum Akt Nowych)

Zofia i Jędrzej Moraczewscy po ślubie, 1898 (Biblioteka Narodowa)

Dowód osobisty Ireny Kosmowskiej, 1925 (Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego)

ZWOLNIENIE
b. posłanki Kosmowskiej
za kaucją 500 zł.

Obrońcy b. posłanki Ireny Kosmowskiej, skazanej przez sąd powiatowy w Lublinie na 6 miesięcy więzienia, wystąpili do sądu apelacyjnego z wnioskiem o zmianę środka zapobiegawczego na kaucję.

Wczoraj w południe na posiedzeniu tajnem sąd uchwalił wypuścić p. Kosmowską na wolność za kaucją 500 złotych.

P. Kosmowska powróciła do Warszawy.

Informacja o zwolnieniu z więzienia Ireny Kosmowskiej, „Słowo Pomorskie" 1936, nr 222, (Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego)

La dictature en Pologne

Mme Irène KOSMOSKA ancien député à la Diète du parti radical populiste « Wyzwolenie » qui a été arrêtée et condamnée à 6 mois de prison pour avoir traité de fou l'abominable Pilsudski.

Francuska Gazeta „Le Populaire" donosi o aresztowaniu Ireny Kosmowskiej w notatce zatytułowanej „Dyktatura w Polsce". Podpis pod zdjęciem: Pani Irena Kosmowska dawna posłanka skrajnej partii populistycznej „Wyzwolenie", która została skazana na 6 miesięcy więzienia za nazwanie szaleńcem odrażającej postaci Piłsudskiego. (Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego)

Reformy oświaty

Apel o udział w Kweście Polskiej Macierzy Szkolnej, współorganizowanej przez polskie posłanki, Aut.: Edmund Bartłomiejczyk, (Muzeum Plakatu w Wilanowie)

Ochronka Towarzystwa Szkoły Ludowej w Brzeszczach, 1927 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Zalany przez powódź budynek szkoły powszechnej w Dziśnie, 1931 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

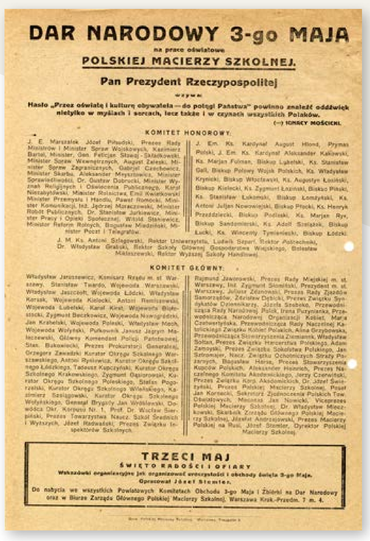

Zbiórka na prace oświatowe Polskiej Macierzy Szkolnej. W Komitecie Głównym zasiadały Józefa Szebeko oraz Irena Puzynianka (Archiwum Akt Nowych)

Wystawa kolekcji odzieży wykonanej przez uczennice Szkoły Zawodowej Żeńskiej Koła Macierzy Szkolnej w Bielsku (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

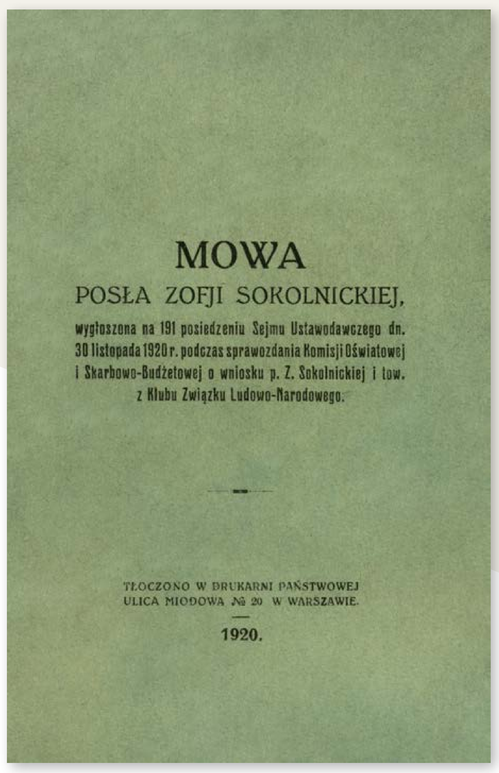

Wystąpienie sejmowe Zofii Sokolnickiej – apel o reformę systemu szkolnictwa, 1920 (Biblioteka Sejmowa)

Biblioteka Polskiej Macierzy Szkolnej w Czeladzi, 1936 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Walka z bezrobociem

Pozbawienie kobiet zamężnych prawa do pracy zarobkowej, to przede wszystkim rozbicie rodziny, lub jej spauperyzowanie.

List otwarty organizacji kobiecych

Kuchnia dla bezrobotnych zorganizowana przez Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Poznań, ok. 1929 (Archiwum Akt Nowych)

„Święcone" dla bezrobotnych w Złoczowie przygotowane przez Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (Biblioteka Narodowa)

O prawo kobiet do pracy

List otwarty organizacyj kobiecych

Dyskusja nad Ustawą o służbie w samorządzie terytorjalnym w Komisji Sejmowej ponownie wykazała, że zagwarantowane kobietom przez Konstytucję prawo do pracy wciąż jeszcze budzi wątpliwości.

Wprawdzie skreślono art. 87 projektu Ustawy, który przewidywał zakaz kumulowania posad w samorządzie przez męża i żonę, lecz Komisja stanęła na stanowisku, że sprawa ta wymaga uregulowania jednolitą ustawą dla wszystkich resortów, a nietylko dla samorządu terytorjalnego.

Stanowisko takie budzi słuszne obawy kobiet pracujących, które dotychczas w Rzeczypospolitej Polskiej korzystają z praw w jednakowej mierze przysługujących ogółowi obywateli.

Wszelki projekt ustawy, godzącej w najistotniejsze prawo człowieka do pracy, musi budzić sprzeciw najszerszych rzesz pracujących.

Godziłaby ona bowiem przedewszystkiem w rodzinę, która w obecnych czasach kryzysowych płac za pracę, musi opierać się przeważnie na łącznym zarobku małżonków.

Pozbawienie kobiet zamężnych prawa do pracy zarobkowej, to przedewszystkiem rozbicie rodziny, lub jej spauperyzowanie. A spauperyzowanie rodziny polskiej grozi obniżeniem poziomu zarówno pod względem umysłowym, jak i fizycznym nowego pokolenia, co w skutkach swoich pomniejszy sprawność gospodarczą, jako też i siłę obronną państwa.

Należy też tu zwrócić uwagę na grożące kobietom niebezpieczeństwa moralnej natury, wyniknąć mogące z całkowitego uzależnienia jej bytu materjalnego od zarobków jej męża, albowiem utrata żywiciela stawia ją w obliczu katastrofy z której wyjściem staje się — bądź korzystanie z pomocy społecznej, lub państwowej, bądź też szukanie zarobków niezawsze zgodnych z moralnością społeczną.

Wreszcie nie można pominąć milczeniem faktu, że kapitał państwowy, lub prywatny włożony w przygotowanie zawodowe kobiety, która będzie pozbawiona możności wykonywania swego zawodu, jest kapitałem bezpowrotnie straconym.

Cała sprawa zatrudnienia obywateli bez różnicy płci winna być rozpatrywana pod kątem jedynego słusznego w tej sprawie kryterjum, to jest uzdolnienia do podjętej pracy.

Kryzysu i związanego z nim bezrobocia nie rozwiąże się drogą pozbawienia pracy jednych, na korzyść drugich.

Apelujemy do Panów Posłów i Panów Senatorów, jako strażników Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, aby nie dopuścili jej pogwałcenia w punkcie najistotniejszym, jednakich praw dla wszystkich obywateli bez różnicy płci i stanu cywilnego.

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, Stowarzyszenie Kobiet z Wyższem Wykształceniem, Polskie Zjednoczenie Kobiet Pracujących Zawodowo Zrzeszenie Lekarek Rz. P., Liga Kobiet Pokoju i Wolności, Rodzina Policyjna, Służba obywatelska, Związek Kobiet Polskich Pracujących w Handlu i Biurowości, Sekcja Dyrektorek Stowarzyszenia Dyrektorów Szkół Prywatnych i Samorządowych.

List otwarty organizacji kobiecych (Archiwum Akt Nowych)

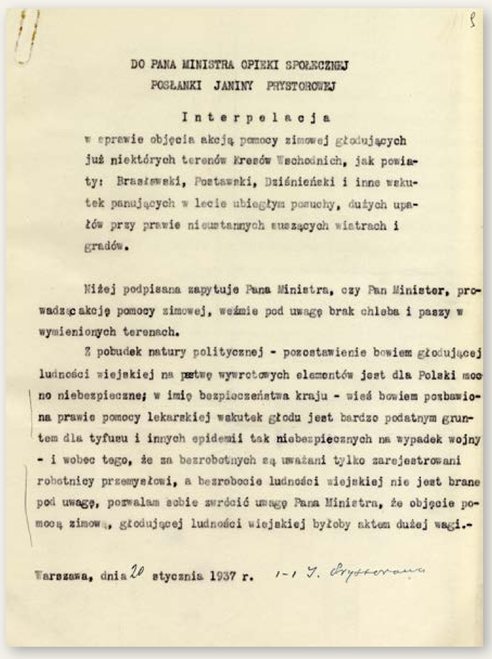

DO PANA MINISTRA OPIEKI SPOŁECZNEJ
POSŁANKI JANINY PRYSTOROWEJ

Interpelacja

w sprawie objęcia akcją pomocy zimowej głodujących już niektórych terenów Kresów Wschodnich, jak powiaty: Brasławski, Postawski, Dziśnieński i inne wskutek panujących w lecie ubiegłym posuchy, dużych upałów przy prawie nieustannych suszących wiatrach i gradów.

Niżej podpisana zapytuje Pana Ministra, czy Pan Minister, prowadząc akcję pomocy zimowej, weźmie pod uwagę brak chleba i paszy w wymienionych terenach.

Z pobudek natury politycznej - pozostawienie bowiem głodującej ludności wiejskiej na pastwę wywrotowych elementów jest dla Polski mocno niebezpieczne; w imię bezpieczeństwa kraju - wieś bowiem pozbawiona prawie pomocy lekarskiej wskutek głodu jest bardzo podatnym gruntem dla tyfusu i innych epidemii tak niebezpiecznych na wypadek wojny - i wobec tego, że za bezrobotnych są uważani tylko zarejestrowani robotnicy przemysłowi, a bezrobocie ludności wiejskiej nie jest brane pod uwagę, pozwalam sobie zwrócić uwagę Pana Ministra, że objęcie pomocą zimową, głodującej ludności wiejskiej byłoby aktem dużej wagi.-

Warszawa, dnia 20 stycznia 1937 r. /-/ J. Prystorowa

Interpelacja posłanki Janiny Prystorowej do Ministra Opieki Społecznej w sprawie pomocy zimowej dla głodującej ludności Kresów Wschodnich, dotkniętych klęską suszy, 1937 (Archiwum Akt Nowych)

Zawodowe kursy robót ręcznych w Warszawie, zorganizowane przez Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, 1932 (Biblioteka Narodowa)

Karykatura Zofii Praussowej – podczas dyskusji nad projektem ustawy o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia, 1924 Aut.: Zygmunt Skwirczyński (Biblioteka Sejmowa)

Dla dzieci nieślubnych należy w drodze ustawodawczej stworzyć takie same warunki (...) jakie posiadają dzieci ślubne.

Wnioski posłanki Eugenii Waśniewskiej podczas prac nad nową Konstytucją, 1933

Przedszkole w Wołkowysku wspierane przez Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet – oddział w Białymstoku, 1932 (Biblioteka Narodowa)

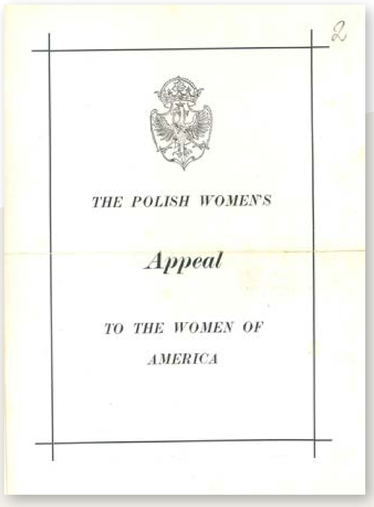

THE POLISH WOMEN'S

Appeal

TO THE WOMEN OF AMERICA

Apel kobiet polskich do kobiet amerykańskich w sprawie pomocy dzieciom – ofiarom wojny, 1920 (Archiwum Akt Nowych)

Plakat informujący o kweście zorganizowanej przez Radę Główną Opiekuńczą pod protektoratem Marszałka Sejmu Wojciecha Trąmpczyńskiego i Prezydentowej Haliny Paderewskiej, 1919 (Biblioteka Sejmowa)

Jadłodajnia dla dzieci, prowadzona przez Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet w Drohobyczu (Archiwum Akt Nowych)

Polska Partja Socjalistyczna

Dla dzieci Klasy 9 CZERWCA 1929 9 CZERWCA Dzieci żyjące

„DZIEŃ KOBIET"

Walczymy o lepsze warunki życia

robotniczej żądamy słońca.

w ciemnych, wilgotnych izbach tak wyglądają, bo choroby niszczą słaby organizm.

Gruźlica porywa 70.000 ofiar rocznie.

dla Matek i dzieci

Musimy budować „Domy Dziecka", żeby matkom przyjść z pomocą.

Dziecko chore na gruźlicę skazane na śmierć.

Dzieci matek pracujących mają prawo do opieki, której nie mogą znaleść w rodzinie.

W pracy chałupniczej pracują dzieci. Jest to ciężka krzywda dla ich zdrowia. Matki walczcie o zmianę ustroju, leży to w interesie waszych dzieci.

Ulotka Polskiej Partii Socjalistycznej wydana z okazji dnia kobiet, przypominająca, m.in. o trudnej sytuacji dzieci, 1929 (Archiwum Akt Nowych)

Warunki życia dzieci w bezrobotnej rodzinie (Archiwum Akt Nowych)

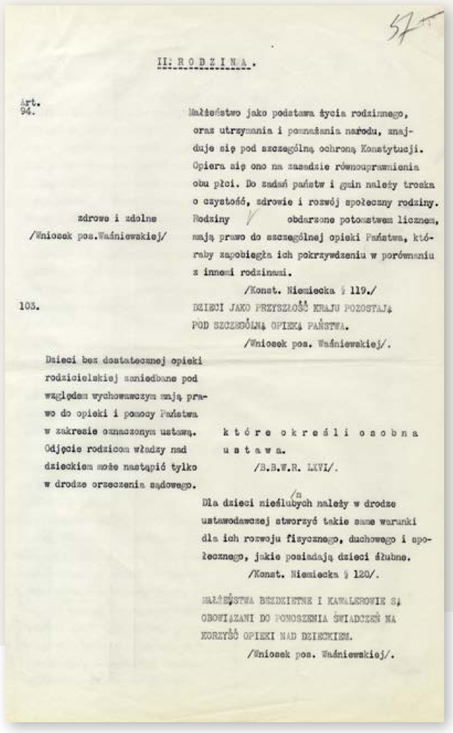

II. RODZINA.

Art. 94. Małżeństwo jako podstawa życia rodzinnego, oraz utrzymania i powiększania narodu, znajduje się pod szczególną ochroną Konstytucji. Opiera się ono na zasadzie równouprawnienia obu płci. Do zadań państw i gmin należy troska o czystość, zdrowie i rozwój społeczny rodziny. Rodziny zdrowe i zdolne obdarzone potomstwem licznem, mają prawo do szczególnej opieki Państwa, któraby zapobiegła ich pokrzywdzeniu w porównaniu z innemi rodzinami.

/Wniosek pos. Waśniewskiej/

/Konst. Niemiecka § 119./

103. DZIECI JAKO PRZYSZŁOŚĆ KRAJU POZOSTAJĄ POD SZCZEGÓLNĄ OPIEKĄ PAŃSTWA.

/Wniosek pos. Waśniewskiej/.

Dzieci bez dostatecznej opieki rodzicielskiej zaniedbane pod względem wychowawczym mają prawo do opieki i pomocy Państwa w zakresie oznaczonym ustawą. Odjęcie rodzicom władzy nad dzieckiem może nastąpić tylko w drodze orzeczenia sądowego. które określi osobna ustawa.

/B.B.W.R. LXVI/.

Dla dzieci nieślubnych należy w drodze ustawodawczej stworzyć takie same warunki dla ich rozwoju fizycznego, duchowego i społecznego, jakie posiadają dzieci ślubne.

/Konst. Niemiecka § 120/.

MAŁŻEŃSTWA BEZDZIETNE I KAWALEROWIE SĄ OBOWIĄZANI DO PONOSZENIA ŚWIADCZEŃ NA KORZYŚĆ OPIEKI NAD DZIECKIEM.

/Wniosek pos. Waśniewskiej/.

Wnioski posłanki Eugenii Waśniewskiej podczas prac nad nową Konstytucją, dotyczące wprowadzenia świadczeń na rzecz dzieci, które ponosić miałyby małżeństwa bezdzietne i kawalerowie, 1933 (Archiwum Akt Nowych)

Walka z alkoholizmem

Afisz z kampanii społecznej zwalczającej alkoholizm i nielegalną produkcję alkoholu, Aut.: Tadeusz Kryszak, Henryk Jaworski (Muzeum Plakatu w Wilanowie)

Gabriela Balicka, jedna z posłanek najbardziej zaangażowanych w zwalczanie alkoholizmu (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

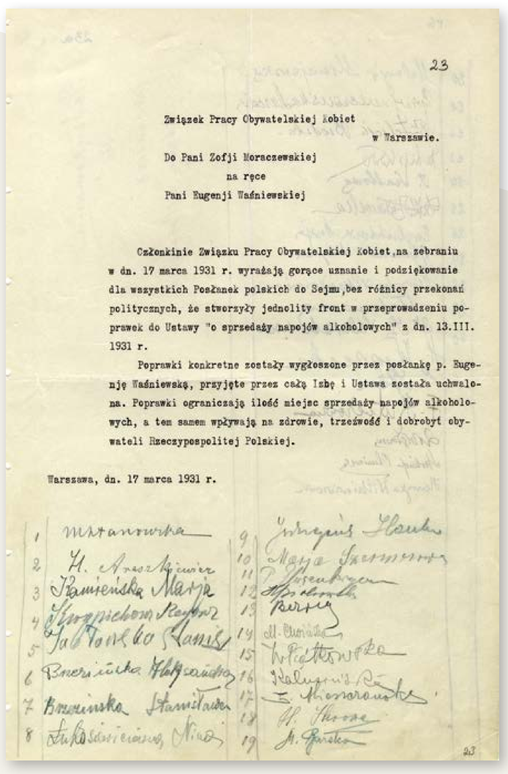

23

Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
w Warszawie.

Do Pani Zofji Moraczewskiej
na ręce
Pani Eugenji Waśniewskiej

Członkinie Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, na zebraniu w dn. 17 marca 1931 r. wyrażają gorące uznanie i podziękowanie dla wszystkich Posłanek polskich do Sejmu, bez różnicy przekonań politycznych, że stworzyły jednolity front w przeprowadzeniu poprawek do Ustawy "o sprzedaży napojów alkoholowych" z dn. 13.III. 1931 r.

Poprawki konkretne zostały wygłoszone przez posłankę p. Eugenję Waśniewską, przyjęte przez całą Izbę i Ustawa została uchwalona. Poprawki ograniczają ilość miejsc sprzedaży napojów alkoholowych, a tem samem wpływają na zdrowie, trzeźwość i dobrobyt obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

Warszawa, dn. 17 marca 1931 r.

List z podziękowaniami od członkiń Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet do wszystkich parlamentarzystek w sprawie głosowania nad Ustawą o sprzedaży napoi alkoholowych (Archiwum Akt Nowych)

Tydzień
Propagandy Trzeźwości

(1 do 8 lutego 1928 roku)

pod protektoratem J. Em. Ks. Kard. Dr. Hlonda, Prymasa Polski

RATUJMY RODZINĘ!

Rodacy!

Rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa. Dobre i szczęśliwe rodziny wychowują dobrych obywateli. Złe rodziny przysparzają społeczeństwu jednostek niezadowolonych, a często zbrodniczych.

W czasach obecnych mnóstwo czynników rozkładowych zatruwa życie rodzinne. Jednym z groźnych i od dawna znanych wrogów szczęścia i zdrowia rodzinnego jest alkoholizm.

Zamiłowanie bowiem do kieliszka sprowadza waśni domowe, podkopuje szacunek dzieci ku rodzicom, niszczy miłość małżeńską, sprowadza nędzę materjalną, staje się źródłem wszelakiego zgorszenia i sprowadza na niewinne istoty, dzieci, klątwę dziedzicznego obciążenia i zwyrodnienie.

Rodacy! Dziesiątki tysięcy rodzin żyją w rozterce i rozpaczy spowodowanej alkoholizmem. Jest przeto obowiązkiem każdego obywatela, przyłożyć rękę do uzdrowienia stosunków rodzinnych i wypowiedzieć bezwzględną walkę szatanowi — pijaństwa.

Komitet honorowy tworzą:

ICH EKSCELENCJE KSIĘŻA ARCYBISKUPI:
Ks. Metropolita Jałbrzykowski (Wilno), Ks. Metropolita Twardowski (Lwów), Książę Metropolita Sapieha (Kraków), Ks. Arcybiskup Teodorowicz (Lwów).

ICH MAGNIFICENCJE PP. REKTORZY UNIWERSYTETÓW:
Ks. prof. Gerstman (Lwów), prof. Grochmalicki (Poznań), ks. prof. Kruszyński (Lublin), prof. Marchlewski (Kraków), prof. Pigoń (Wilno), ks. prof. Szlagowski (Warszawa).

Komitet centralny:

Centralne Tow. Rolnicze, Warszawa. — Centralne Tow. Rzemieślnicze, Warszawa. — Naczelny Komitet Akademicki, Warszawa. — Polska Macierz Szkolna, Warszawa. — Polski Związek Kolejarzy, Warszawa. — „Rozwój", Tow. Rozwoju Życia Narodowego, Warszawa. — Stow. Chrz.-Nar. Nauczycielstwa Szkół Powsz., Warszawa. — Tow. Czytelni Ludowych, Poznań. — Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, Warszawa. — Tow. Szkoły Ludowej, Kraków. — Zjednoczenie Katolickich Związków Polek, Warszawa. — Zjednoczenie Korporacyj Chrześcijańskich, Warszawa. — Zjedn. Młodzieży Polskiej, Poznań. — Zj. Zawodowe Polskie, Poznań. — Związek Księży Prefektów, Warszawa. — Związek Organizacyj Ziemiańskich, Warszawa. — Związek Tow. Gimnastycznych „Sokół", Warszawa. — Zw. Związków Sportowych, Warszawa.

Centralny Wydział Wykonawczy:

Centrala Abstynencka Kół Młodzieży, Kraków. — Centrala Młodzieży Abstynenckiej, Poznań. — Filarecki Związek Elsów, Poznań. Katolicki Związek Abstynentów, Poznań. — Polska Liga Przeciwalkoholowa, Poznań. — Polskie Towarzystwo walki z alkoholizmem „Trzeźwość", Warszawa. — Polski Związek Księży Abstynentów, Poznań. — Związek Akademików Abstynentów, Poznań. Związek Braciw Wstrzemięźliwości, Poznań. — Związek Harcerstwa Polskiego, Warszawa. — Związek Kolejarzy Przeciwników Alkoholu w Polsce, Lwów. — Związek Nauczycieli Abstynentów, Poznań.

Drukarnia S. A. „Ostrja" Poznań.

Tydzień Propagandy Trzeźwości, 1928 (Archiwum Akt Nowych)

Pracownicy Kontroli Skarbowej przy prymitywnej aparaturze do pędzenia spirytusu (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Zofia Daszyńska-Golińska, posłanka na Sejm RP II kadencji (siedzi druga od lewej) na uroczystości poświęcenia lokalu Polskiego Towarzystwa Walki z Alkoholizmem „Trzeźwość" w Warszawie, 1931 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Walka z handlem żywym towarem i prostytucją

Afisz z kampanii społecznej Polskiego Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi, po 1928 r. (Muzeum Plakatu w Wilanowie)

Prostytutki z ul. Marszałkowskiej, 1925 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

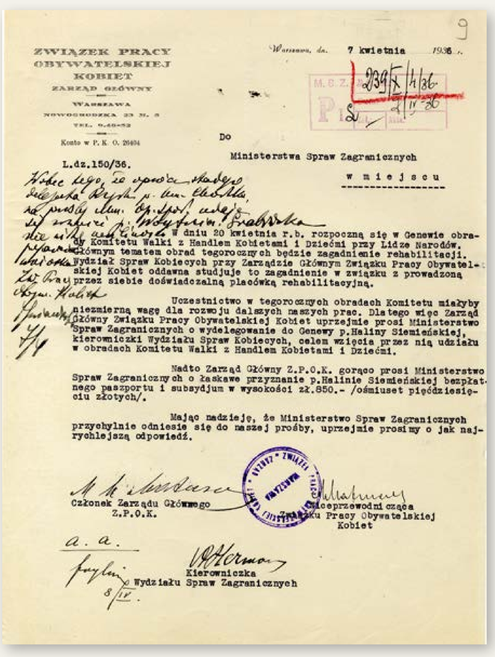

ZWIĄZEK PRACY OBYWATELSKIEJ KOBIET
ZARZĄD GŁÓWNY
WARSZAWA
NOWOGRODZKA 23 M. 3
TEL. 5.68-52
Konto w P. K. O. 26484

Warszawa, dn. 7 kwietnia 1936 r.

Do
Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w miejscu

L.dz.150/36.

W dniu 20 kwietnia r.b. rozpoczną się w Genewie obrady Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi przy Lidze Narodów. Głównym tematem obrad tegorocznych będzie zagadnienie rehabilitacji. Wydział Spraw Kobiecych przy Zarządzie Głównym Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet oddawna studjuje to zagadnienie w związku z prowadzoną przez siebie doświadczalną placówką rehabilitacyjną.

Uczestnictwo w tegorocznych obradach Komitetu miałyby niezmierną wagę dla rozwoju dalszych naszych prac. Dlatego więc Zarząd Główny Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet uprzejmie prosi Ministerstwo Spraw Zagranicznych o wydelegowanie do Genewy p.Haliny Siemieńskiej, kierowniczki Wydziału Spraw Kobiecych, celem wzięcia przez nią udziału w obradach Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi.

Nadto Zarząd Główny Z.P.O.K. gorąco prosi Ministerstwo Spraw Zagranicznych o łaskawe przyznanie p.Helinie Siemieńskiej bezpłatnego paszportu i subsydjum w wysokości zł.850.- /ośmiuset pięćdziesięciu złotych/.

Mając nadzieję, że Ministerstwo Spraw Zagranicznych przychylnie odniesie się do naszej prośby, uprzejmie prosimy o jak najrychlejszą odpowiedź.

Członek Zarządu Głównego Z.P.O.K.
Wiceprzewodniczące Zarządu Głównego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet
Kierowniczka Wydziału Spraw Zagranicznych

Pismo Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet do MSZ w sprawie ułatwienia wyjazdu na obrady Komitetu Walki z Handlem Kobietami i Dziećmi przy Lidze Narodów w Genewie, 1936 (Archiwum Akt Nowych)

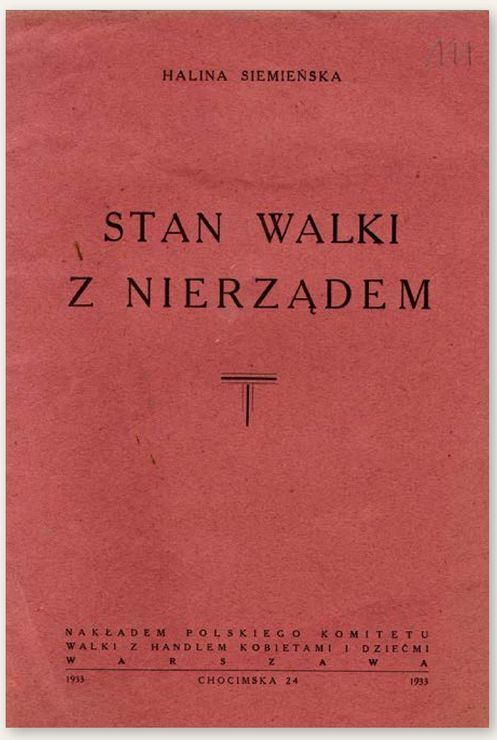

Halina Siemieńska, Stan Walki z Nierządem, Warszawa 1933 (Archiwum Akt Nowych)

VIII Międzynarodowy Kongres dla Zwalczania Handlu Dziećmi i Kobietami w Warszawie pod patronatem Prezydentowej Michaliny Mościckiej, 1930 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

POLSKI KOMITET WALKI Z HANDLEM KOBIETAMI I DZIEĆMI

MA ZASZCZYT PROSIĆ

O ŁASKAWE PRZYJĘCIE UDZIAŁU W OBRADACH VIII MIĘDZYNARODOWEGO KONGRESU ZWALCZANIA HANDLU KOBIETAMI I DZIEĆMI, KTÓRY SIĘ ODBĘDZIE W WARSZAWIE W DNIACH 7 — 10 PAŹDZIERNIKA B. R. W SALI RESURSY OBYWATELSKIEJ — KRAK.-PRZEDM. 64

POSIEDZENIE INAUGURACYJNE — DNIA 7/X O GODZ. 10,30 R.

Karta wstępu na Obrady Kongresu —

Zaproszenie na VIII Międzynarodowy Kongres dla Zwalczania Handlu Dziećmi i Kobietami w Warszawie, 1930 (Archiwum Akt Nowych)

P. Kosmowska przypomina, że w Brazylii, która jest ośrodkiem wychodźstwa polskiego jest jeden punkt [Poselstwo RP], w którym nie ma opieki nad emigrantami.

Wystąpienie Ireny Kosmowskiej podczas posiedzenia Komisji Budżetowej dotyczące trudnej sytuacji emigrantów polskich w Brazylii, 1928

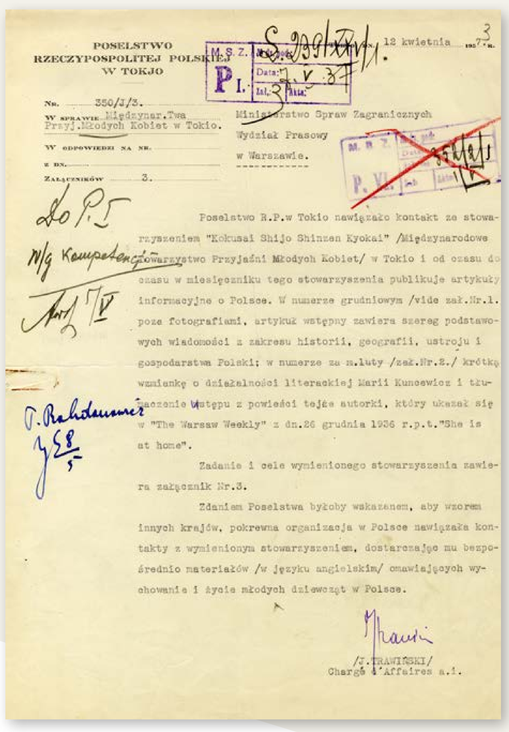

POSELSTWO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ W TOKJO

Ns. 330/3/3.

W SPRAWIE: Międzynar.Two Przyj.Młodych Kobiet w Tokio.

W ODPOWIEDZI NA NR.

Z DN.

ZAŁĄCZNIKÓW 3.

12 kwietnia 1937 r.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych
Wydział Prasowy
w Warszawie.

Poselstwo R.P.w Tokio nawiązało kontakt ze stowarzyszeniem "Kokusai Shijo Shinzen Kyokai" /Międzynarodowe Towarzystwo Przyjaźni Młodych Kobiet/ w Tokio i od czasu do czasu w miesięczniku tego stowarzyszenia publikuje artykuły informacyjne o Polsce. W numerze grudniowym /vide zał.Nr.1. poze fotografiami, artykuł wstępny zawiera szereg podstawowych wiadomości z zakresu historii, geografii, ustroju i gospodarstwa Polski; w numerze za m.luty /zał.Nr.2./ krótką wzmiankę o działalności literackiej Marii Kuncewicz i tłumaczenie ustępu z powieści tejże autorki, który ukazał się w "The Warsaw Weekly" z dn.26 grudnia 1936 r.p.t."She is at home".

Zadanie i cele wymienionego stowarzyszenia zawiera załącznik Nr.3.

Zdaniem Poselstwa byłoby wskazanem, aby wzorem innych krajów, pokrewna organizacja w Polsce nawiązała kontakty z wymienionym stowarzyszeniem, dostarczając mu bezpośrednio materiałów /w języku angielskim/ omawiających wychowanie i życie młodych dziewcząt w Polsce.

/J.Krawiński/
Chargé d'Affaires a.i.

主婦

マリヤ・クンツエヴィチ
淺尾早苗譯

Pismo Poselstwa RP w Tokio o nawiązaniu współpracy z Międzynarodowym Towarzystwem Przyjaźni Młodych Kobiet w Tokio oraz o publikacjach w czasopiśmie tego stowarzyszenia materiałów o Polsce. Jeden z artykułów poświęconych polskim kobietom – tu: Marii Kuncewiczowej, 1937 (Archiwum Akt Nowych)

Plakat z kampanii społecznej, wspierającej polskich emigrantów, lata 20. Aut.: Antoni Wajwód, Jan Cotty (Muzeum Plakatu w Wilanowie)

Posłanka Hanna Hubicka wśród uczestniczek Kongresu Kobiet Słowiańskich w Warszawie, 1931 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

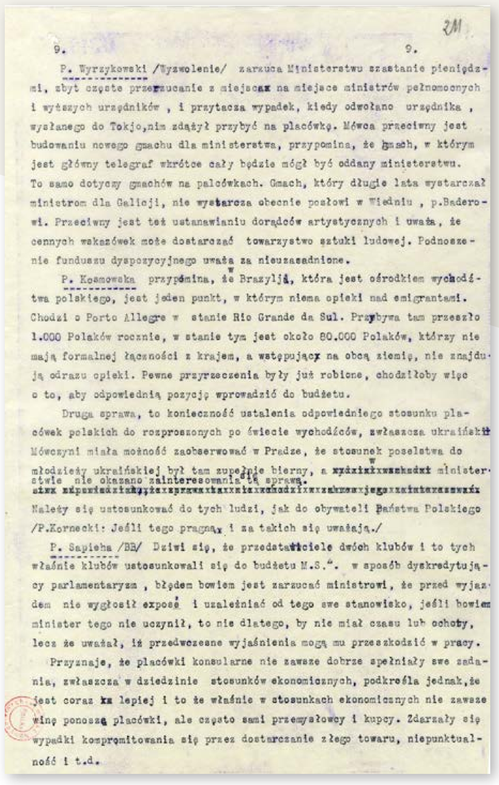

9. 9.

P. Wyrzykowski /Wyzwolenie/ zarzuca Ministerstwu szastanie pieniędzmi, zbyt częste przerzucanie z miejsca na miejsce ministrów pełnomocnych i wyższych urzędników , i przytacza wypadek, kiedy odwołano urzędnika , wysłanego do Tokjo,nim zdążył przybyć na placówkę. Mówca przeciwny jest budowaniu nowego gmachu dla ministerstwa, przypomina, że gmach, w którym jest główny telegraf wkrótce cały będzie mógł być oddany ministerstwu. To samo dotyczy gmachów na placówkach. Gmach, który długie lata wystarczał ministrom dla Galicji, nie wystarcza obecnie posłowi w Wiedniu , p.Baderowi. Przeciwny jest też ustanawianiu doradców artystycznych i uważa, że cennych wskazówek może dostarczać towarzystwo sztuki ludowej. Podnoszenie funduszu dyspozycyjnego uważa za nieuzasadnione.

P. Kosmowska przypomina, że Brazylja, która jest ośrodkiem wychodźtwa polskiego, jest jeden punkt, w którym niema opieki nad emigrantami. Chodzi o Porto Allegre w stanie Rio Grande da Sul. Przybywa tam przeszło 1.000 Polaków rocznie, w stanie tym jest około 80.000 Polaków, którzy nie mają formalnej łączności z krajem, a wstępujący na obcą ziemię, nie znajdują odrazu opieki. Pewne przyrzeczenia były już robione, chodziłoby więc o to, aby odpowiednią pozycję wprowadzić do budżetu.

Druga sprawa, to konieczność ustalenia odpowiedniego stosunku placówek polskich do rozproszonych po świecie wychodźców, zwłaszcza ukraińskich. Mówczyni miała możność zaobserwować w Pradze, że stosunek poselstwa do młodzieży ukraińskiej był tam zupełnie bierny, a w ministerstwie nie okazano zainteresowania tą sprawą. Należy się ustosunkować do tych ludzi, jak do obywateli Państwa Polskiego /P.Kornecki: Jeśli tego pragną i za takich się uważają./

P. Sapieha /BB/ Dziwi się, że przedstawiciele dwóch klubów i to tych właśnie klubów ustosunkowali się do budżetu M.S.". w sposób dyskredytujący parlamentaryzm , błędem bowiem jest zarzucać ministrowi, że przed wyjazdem nie wygłosił exposé i uzależniać od tego swe stanowisko, jeśli bowiem minister tego nie uczynił, to nie dlatego, by nie miał czasu lub ochoty, lecz że uważał, iż przedwczesne wyjaśnienia mogą mu przeszkodzić w pracy.

Przyznaje, że placówki konsularne nie zawsze dobrze spełniały swe zadania, zwłaszcza w dziedzinie stosunków ekonomicznych, podkreśla jednak,że jest coraz lepiej i to że właśnie w stosunkach ekonomicznych nie zawsze winę ponoszą placówki, ale często sami przemysłowcy i kupcy. Zdarzały się wypadki kompromitowania się przez dostarczanie złego towaru, niepunktualność i t.d.

Wystąpienie Ireny Kosmowskiej podczas posiedzenia Komisji Budżetowej w sprawie sytuacji emigrantów polskich w Brazylii, 1928 (Archiwum Akt Nowych)

Kongres Kobiet Słowiańskich. Przyjęcie w Poselstwie RP w Belgradzie. Wśród uczestniczek senatorka Hanna Hubicka, posłanka Ludwika Wolska, 1933 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Przygotowanie kobiet do obrony kraju

Przyszły czasy nowe, kiedy macie już za sobą walkę o miano pełnawortościowego obywatela. (...) Uznano, że potraficie strzec Ojczyzny Waszej.

Odezwa do kobiet tuż po głosowaniu nad ustawą z 9 kwietnia 1938

Członkinie Przysposobienia Wojskowego Kobiet podczas defilady z okazji Święta Trzeciego Maja, Poznań, 1932 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Stefania Kudelska, posłanka i senatorka, orędowniczka przysposobienia wojskowego kobiet (Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość)

Obóz Przysposobienia Wojskowego Kobiet w Borkach. W centrum Aleksandra Piłsudska oraz Maria Mościcka, 1937 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

KOBIETY!

Minęły dawno czasy, kiedy świat Wasz ograniczały ściany Waszych domów, a zasięg zainteresowań nie wybiegał po za Wasze życie osobiste.

Przyszły czasy nowe, kiedy macie już za sobą walkę o miano pełnowartościowego obywatela, kiedy potraficie pracować dla dobra ludzkości i nauki, wpływać na losy naszego Państwa — a jednocześnie nie przestałyście czuwać nad domami Waszymi.

Dziś nadeszła chwila, w której uznano, że potraficie strzec Ojczyzny Waszej przed wrogiem tak, jak potraficie strzec przed złem dzieci Wasze, jak umiecie wytrwać w ciężkim trudzie codziennym.

Sejm Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił ustawę, która powołuje Kobiety do ochotniczej służby wojskowej

Nigdy nie zabrakło Kobiety-Polki tam, gdzie chodziło o Sprawę, czy to w Powstaniach Narodowych, czy w Legionach Józefa Piłsudskiego, czy w P. O. W., czy wreszcie w walkach o obronę Lwowa i przed nawałą bolszewicką.

Dziś na zew Ojczyzny stańcie wszystkie w szeregu, by wiedział wróg, że „twierdzą nam będzie każdy próg"!

KOBIETY! W niedzielę dnia 10 kwietnia b. r. o godzinie 16-ej (4 po południu) odbędzie się:

Wielkie Zgromadzenie Kobiet

w Teatrze Polskim w Kielcach, na które zapraszamy wszystkie mieszkanki Kielc i okolic.

Niech nie zabraknie na Zgromadzeniu żadnej z nas! Zamanifestujmy w ten sposób naszą gotowość służenia Ojczyźnie by wiedziano, że jesteśmy gotowe, że czekamy!!!

Katolickie Towarzystwo Opieki nad Dziewczętami
Kielecka Chorągiew Harcerek
Kobiecy Klub Strzelecki
Koło Gospodyń Wiejskich
Koło Kooperatystek
Koło Kobiece L. O. P.
Koło Sióstr Polskiego Czerwonego Krzyża
Oddział Katolickiego Stow. Kobiet Parafii Katedralnej
Oddział Katolickiego Stow. Kobiet Parafii św. Wojciecha
Oddział Katolickiego Stow. Kobiet Parafii św. Krzyża
Oddział Polskiego Białego Krzyża
Pracownice Fabryki Granat
Pracownice Fabryki Ludwików
Pracownice „Społem"
Przysposobienie Wojskowe Kobiet
Rodzina Kolejowa
Rodzina Policyjna
Rodzina Rezerwistów
Rodzina Wojskowa
Sokół Oddział Żeński
Samopomoc Społeczna Kobiet
Stowarzyszenie Peowiaczek
Związek Pań Domu
Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet
Związek Strzelecki Oddział Żeński
Związek Straży Pożarnej Oddział Żeński.

Druk. ST. ŚWIĘCH, KIELCE Sienkiewicza 13.

Odezwa do kobiet tuż po głosowaniu nad ustawą z 9 kwietnia 1938 o ochotniczej służbie wojskowej kobiet, Kielce 1938 (Archiwum Akt Nowych)

Senatorka Józefa Bramowska ze sztandarem chorzowskiego oddziału Przysposobienia Wojskowego Kobiet, 1938 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Rysunki instruktażowe na potrzeby kursu obronności kraju Przysposobienia Wojskowego Kobiet (Centralne Archiwum Wojskowe)

Związek Strzelczyń – organizacja paramilitarna kobiet, zrzeszona w ruchu Przysposobienia Wojskowego Kobiet (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

XII Walny Zjazd Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa". Marszałek Polski Edward Rydz-Śmigły podczas rozmowy z senatorką Wandą Norwid-Neugebauer po wyjściu z kaplicy Łazienkowskiej (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Współpraca parlamentarzystek z organizacjami kobiecymi

Przeszło 200 tysięcy obywatelek jest zrzeszonych w polskich organizacjach kobiecych. Pracując w szeregach organizacji służą one dobru Państwa i społeczeństwa.

Projekt obrad Kongresu
Pracy Obywatelskiej Kobiet, 1936

39

Komitet Wystawy Pracy Kobiet
na
Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu
ma zaszczyt prosić JWPani
na uroczystość otwarcia
WYSTAWY PRACY KOBIET
przez Panią Prezydentową M. Mościcką
w dniu 16 maja 1929 r. o godz. 5 po poł.
w Pawilonie Pracy Kobiet Nr. 44.

Wejście od ul. Matejki

Archiwum Komitet Centralny

Zaproszenie na otwarcie Wystawy Pracy Kobiet na Powszechnej Krajowej Wystawie w Poznaniu. W komitecie wystawy zasiadała posłanka Anna Paradowska-Szelągowska, 1929 (Archiwum Akt Nowych)

Wytwórnia pomidorowej esencji, marmolady i powideł prowadzona przez Samopomoc Społeczną Kobiet w Sulejówku, pierwsza od prawej posłanka Zofia Moraczewska, 1937 (Biblioteka Narodowa)

Anna Paradowska-Szelągowska, posłanka i działaczka społeczna, aktywnie promująca pracę zawodową kobiet (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

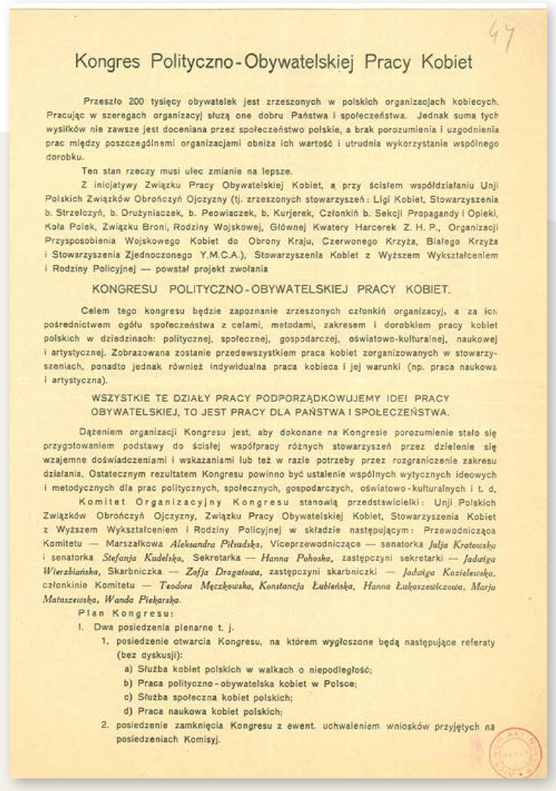

47

Kongres Polityczno-Obywatelskiej Pracy Kobiet

Przeszło 200 tysięcy obywatelek jest zrzeszonych w polskich organizacjach kobiecych. Pracując w szeregach organizacyj służą one dobru Państwa i społeczeństwa. Jednak suma tych wysiłków nie zawsze jest doceniana przez społeczeństwo polskie, a brak porozumienia i uzgodnienia prac między poszczególnemi organizacjami obniża ich wartość i utrudnia wykorzystanie wspólnego dorobku.

Ten stan rzeczy musi ulec zmianie na lepsze.

Z inicjatywy Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, a przy ścisłem współdziałaniu Unji Polskich Związków Obrończyń Ojczyzny (tj. zrzeszonych stowarzyszeń: Ligi Kobiet, Stowarzyszenia b. Strzelczyń, b. Drużyniaczek, b. Peowiaczek, b. Kurjerek, Członkiń b. Sekcji Propagandy i Opieki, Koła Polek, Związku Broni, Rodziny Wojskowej, Głównej Kwatery Harcerek Z. H. P., Organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju, Czerwonego Krzyża, Białego Krzyża i Stowarzyszenia Zjednoczonego Y.M.C.A.), Stowarzyszenia Kobiet z Wyższem Wykształceniem i Rodziny Policyjnej — powstał projekt zwołania

KONGRESU POLITYCZNO-OBYWATELSKIEJ PRACY KOBIET.

Celem tego kongresu będzie zapoznanie zrzeszonych członkiń organizacyj, a za ich pośrednictwem ogółu społeczeństwa z celami, metodami, zakresem i dorobkiem pracy kobiet polskich w dziedzinach: politycznej, społecznej, gospodarczej, oświatowo-kulturalnej, naukowej i artystycznej. Zobrazowana zostanie przedewszystkiem praca kobiet zorganizowanych w stowarzyszeniach, ponadto jednak również indywidualna praca kobieca i jej warunki (np. praca naukowa i artystyczna).

WSZYSTKIE TE DZIAŁY PRACY PODPORZĄDKOWUJEMY IDEI PRACY OBYWATELSKIEJ, TO JEST PRACY DLA PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA.

Dążeniem organizacji Kongresu jest, aby dokonane na Kongresie porozumienie stało się przygotowaniem podstawy do ścisłej współpracy różnych stowarzyszeń przez dzielenie się wzajemne doświadczeniami i wskazaniami lub też w razie potrzeby przez rozgraniczenie zakresu działania. Ostatecznym rezultatem Kongresu powinno być ustalenie wspólnych wytycznych ideowych i metodycznych dla prac politycznych, społecznych, gospodarczych, oświatowo-kulturalnych i t. d.

Komitet Organizacyjny Kongresu stanowią przedstawicielki: Unji Polskich Związków Obrończyń Ojczyzny, Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Stowarzyszenia Kobiet z Wyższem Wykształceniem i Rodziny Policyjnej w składzie następującym: Przewodnicząca Komitetu — Marszałkowa *Aleksandra Piłsudska*, Wiceprzewodniczące — senatorka *Julja Kratoszko* i senatorka *Stefanja Kudelska*, Sekretarka — *Hanna Pohoska*, zastępczyni sekretarki — *Jadwiga Wierzbicińska*, Skarbniczka — *Zofja Dragatowa*, zastępczyni skarbniczki — *Jadwiga Koziełowska*, członkinie Komitetu — *Teodora Męczkowska, Konstancja Łubieńska, Hanna Łukoszewiczowa, Marja Matuszewska, Wanda Piekarska*.

Plan Kongresu:

1. Dwa posiedzenia plenarne t. j.
   1. posiedzenie otwarcia Kongresu, na którem wygłoszone będą następujące referaty (bez dyskusji):
      a) Służba kobiet polskich w walkach o niepodległość;
      b) Praca polityczno-obywatelska kobiet w Polsce;
      c) Służba społeczna kobiet polskich;
      d) Praca naukowa kobiet polskich;
   2. posiedzenie zamknięcia Kongresu z ewent. uchwaleniem wniosków przyjętych na posiedzeniach Komisyj.

Projekt obrad Kongresu Pracy Obywatelskiej Kobiet, 1936 (Archiwum Akt Nowych)

Ekspozycja „Praca Kobiet" na Powszechnej Krajowej Wystawie w Poznaniu, 1929 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

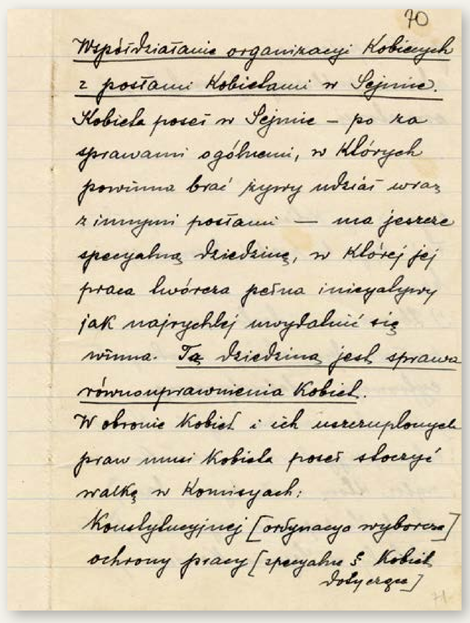

40

Współdziałanie organizacyj Kobiecych z posłankami Kobietami w Sejmie.

Kobieta poseł w Sejmie – po ra sprawami ogólnemi, w których powinna brać pełny udział wraz z innymi posłami — ma jeszcze specyalną dziedzinę, w której jej praca twórcza pełna inicyatywy jak najrychlej uwydatnić się winna. Tą dziedziną jest sprawa równouprawnienia Kobiet.

W obronie Kobiet i ich uszczuplonych praw musi Kobieta poseł stoczyć walkę w Komisyach:

Konstytucyjnej [ordynacya wyborcza]
ochrony pracy [specyalna 5 Kobiet dołączona]

Zofia Moraczewska o współpracy organizacji kobiecych z „kobietami posłami" (Archiwum Akt Nowych)

Z organizacji kobiecych do polityki

Spotkanie delegacji Zjazdu Pracy Obywatelskiej Kobiet z Prezydentem Ignacym Mościckim, Warszawa, 1938 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

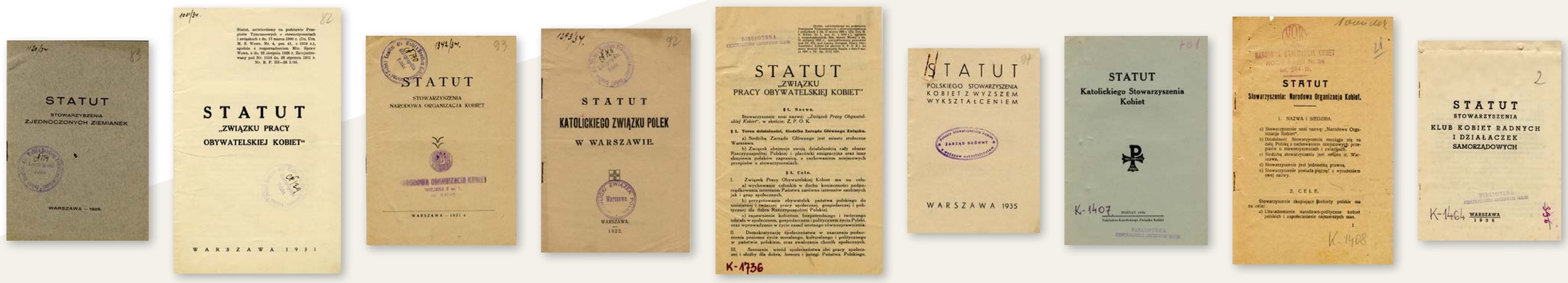

Statuty wybranych organizacji kobiecych działających w Polsce: Stowarzyszenia Klub Kobiet Radnych i Działaczek Samorządowych, Koła Politycznego Polek w Krakowie, Narodowej Organizacji Kobiet, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Stowarzyszenia Zjednoczonych Ziemianek, Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, Katolickiego Związku Polek (Archiwum Akt Nowych)

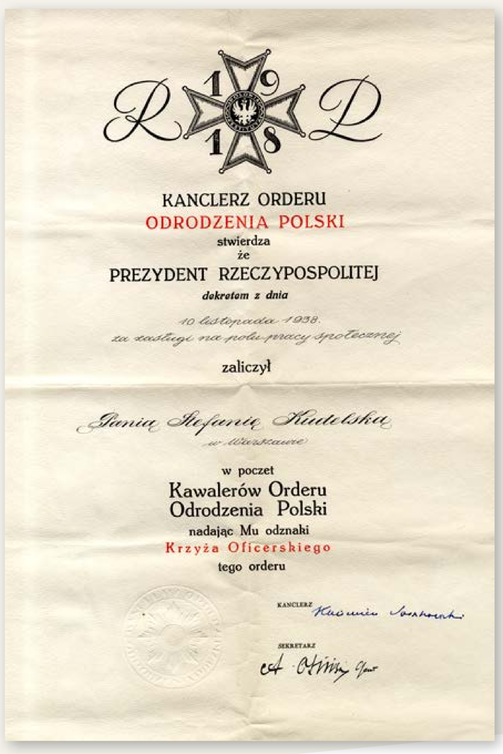

Dyplom Orderu Odrodzenia Polski dla Stefanii Kudelskiej za zasługi w pracy społecznej, 1938 Stefania Kudelska jako reprezentantka organizacji społecznej została mianowana senatorem przez Prezydenta (Komisja Historii Kobiet w Walce o Niepodległość)

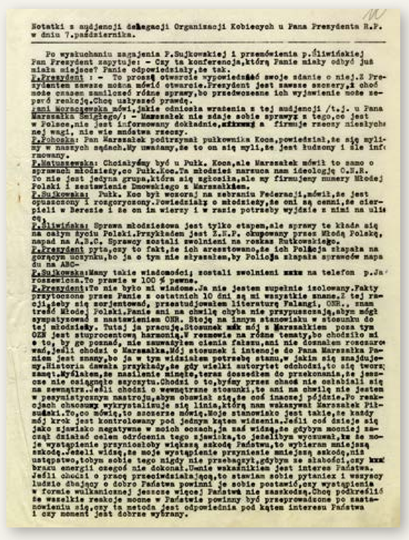

Notatka z audiencji delegacji organizacji kobiecych u Prezydenta Mościckiego, w której uczestniczyły m.in. Zofia Moraczewska i Helena Sujkowska, 1937 (Archiwum Akt Nowych)

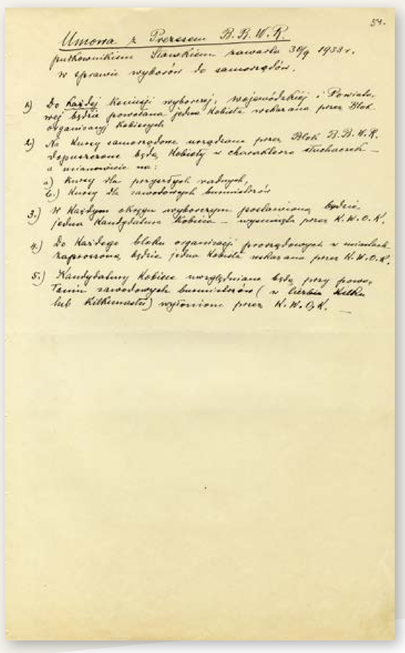

Umowa przedstawicielek organizacji kobiecych z prezesem BBWR Walerym Sławkiem, w sprawie uczestnictwa kobiet w wyborach samorządowych, 1933 (Archiwum Akt Nowych)

II wojna światowa: kobiety w konspiracji i ofiary represji

Egger Maria
zmarła w 1941, brała udział w konspiracyjnej Narodowej Organizacji Kobiet

Fleszarowa Regina
brała udział w konspiracji, członkini BIP AK

Grunertówna Kazimiera
członkini AK

Ignasiak-Minkowska Janina
represjonowana w łagrach sowieckich 1937-1945

Jaroszewiczowa Halina
rozstrzelana w Palmirach 21.06.1940

Jaworska Maria
brała udział w tajnym nauczaniu, zmarła we Lwowie 1957

Kłuszyńska Dorota
brała udział w tajnym nauczaniu

Kosmowska Irena
brała udział w SL Roch, aresztowana i więziona na Pawiaku, następnie w obozie pracy w Niemczech, zmarła w Berlinie w 1945

Lewczanowska Helena
rozstrzelana w 1940 (ukraińska lista katyńska)

Macieszyna Władysława
członkini AK, aresztowana, więziona i torturowana w Wiedniu i Berlinie, sądzona przez berliński sąd Volksgerichte, który przyjeżdżał na sesje do Wiednia od 22.02.1944; skazana na śmierć (wyrok wysłano 14.03.1945 do zatwierdzenia do Berlina)

Markowska Jadwiga
członkini konspiracyjnej PPS i Żegoty

Pełczyńska Wanda
członkini AK, więziona przez Sowietów na Łukiszkach 1940-1941

Praussowa Zofia
więziona w obozach na Majdanku i w Auschwitz, gdzie zmarła w 1945

Sujkowska Helena
członkini AK, zginęła w 1944 w Warszawie

Prace nad zmianą Konstytucji

Posiedzenie Sejmu w sprawie ustawy zmieniającej i uzupełniającej tzw. Konstytucję Marcową, 1926 (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

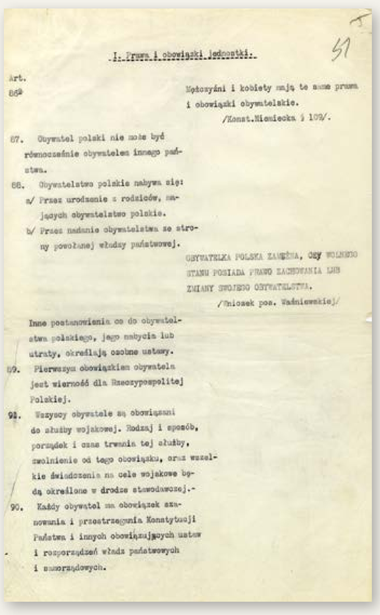

I. Prawa i obowiązki jednostki.

Art. 65. Mężczyźni i kobiety mają te same prawa i obowiązki obywatelskie. /Konst.Mieniecka i 109/.

67. Obywatel polski nie może być równocześnie obywatelem innego państwa.

68. Obywatelstwo polskie nabywa się:
a/ Przez urodzenie z rodziców, mających obywatelstwo polskie.
b/ Przez nadanie obywatelstwa ze strony powołanej władzy państwowej.

OBYWATELKA POLSKA ZAMĘŻNA, GDY WEDŁUG STANU POSIADA PRAWO ZACHOWANIA LUB ZMIANY SWOJEGO OBYWATELSTWA. /Wniosek pos. Waśniewskiej/

Inne postanowienia co do obywatelstwa polskiego, jego nabycia lub utraty, określają osobne ustawy.

69. Pierwszym obowiązkiem obywatela jest wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej.

94. Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej. Rodzaj i sposób, porządek i czas trwania tej służby, zwolnienie od tego obowiązku, oraz wszelkie świadczenia na cele wojskowe będą określone w drodze stosownej.-

90. Każdy obywatel ma obowiązek zastosowania i przestrzegania Konstytucji Państwa i innych obowiązujących ustaw i rozporządzeń władz państwowych i samorządowych.

Wniosek posłanki E. Waśniewskiej do projektu Konstytucji kwietniowej, który nie został jednak uwzględniony (Archiwum Akt Nowych)

Eugenia Waśniewska, posłanka na Sejm RP II i III kadencji (Narodowe Archiwum Cyfrowe)

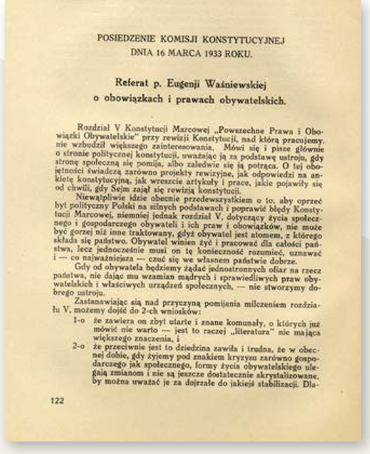

POSIEDZENIE KOMISJI KONSTYTUCYJNEJ
DNIA 16 MARCA 1933 ROKU.

Referat p. Eugenji Waśniewskiej
o obowiązkach i prawach obywatelskich.

Rozdział V Konstytucji Marcowej „Powszechne Prawa i Obowiązki Obywatelskie" przy rewizji Konstytucji, nad którą pracujemy, nie wzbudził większego zainteresowania. Mówi się i pisze głównie o stronie politycznej konstytucji, uważając ją za podstawę ustroju, gdy stronę społeczną się pomija, albo zaledwie się ją potrąca. O tej obojętności świadczą zarówno projekty rewizyjne, jak odpowiedzi na ankietę konstytucyjną, jak wreszcie artykuły i prace, jakie pojawiły się od chwili, gdy Sejm zajął się rewizją konstytucji.

Niewątpliwie idzie obecnie przedewszystkiem o to, aby oprzeć byt polityczny Polski na silnych podstawach i poprawić błędy Konstytucji Marcowej, niemniej jednak rozdział V, dotyczący życia społecznego i gospodarczego obywateli i ich praw i obowiązków, nie może być gorzej niż inne traktowany, gdyż obywatel jest atomem, z którego składa się państwo. Obywatel winien żyć i pracować dla całości państwa, lecz jednocześnie musi on tę konieczność rozumieć, uznawać i — co najważniejsza — czuć się we własnem państwie dobrze.

Gdy od obywatela będziemy żądać jednostronnych ofiar na rzecz państwa, nie dając mu wzamian mądrych i sprawiedliwych praw obywatelskich i właściwych urządzeń społecznych, — nie stworzymy dobrego ustroju.

Zastanawiając się nad przyczyną pomijania milczeniem rozdziału V, możemy dojść do 2-ch wniosków:

1-o że zawiera on zbyt ulotne i znane komunały, o których już mówić nie warto — jest to raczej „literatura" nie mająca większego znaczenia, i

2-o że przeciwnie jest to dziedzina zawiła i trudna, że w obecnej dobie, gdy żyjemy pod znakiem kryzysu zarówno gospodarczego jak społecznego, formy życia obywatelskiego ulegają zmianom i nie są jeszcze dostatecznie skrystalizowane, by można uważać je za dojrzałe do jakiejś stabilizacji. Dlaby można uważać je za dojrzałe do jakiejś stabilizacji. Dla-

122

Referat Eugenii Waśniewskiej o obowiązkach i prawach obywatelskich wygłoszony na posiedzeniu Komisji Konstytucyjnej, 1933 (Archiwum Akt Nowych)

Spis Parlamentarzystek

01. Balicka Gabriela
(ur. 1871 Warszawa, zm. 1962 Kraków), Sejm Ustawodawczy, Sejm I, II (ZLN), III kadencji (SN)

02. Bałłabanówna Maria
(ur. 1894 Lwów, zm. po 1939) Sejm: III kadencji (BBWR)

03. Bartlowa Maria
(ur. 1881 Chodorów, zm. 1969 Kraków), Senat: V kadencji (OZN)

04. Berbecka Zofia
(ur. 1884 Kowel, zm. 1970 Gliwice), Sejm: III kadencji (BBWR), Senat: V kadencji (OZN)

05. Bramowska Józefa Zofia
(ur. 1860 Żyglin, zm. 1942 Żyglin), Senat: II, III kadencji (BBWR)

06. Daszyńska-Golińska Zofia
(ur. 1866 Warszawa, zm. 1934 Warszawa), Senat: II kadencji (BBWR)

07. Dziubińska Jadwiga
(ur. 1876 Warszawa, zm. 1937 Warszawa), Sejm: Ustawodawczy (PSL „Wyzwolenie")

08. Fleszarowa Regina Zofia
(ur. 1888 Wiszniów (Wiśniew), zm. 1969 Warszawa), Senat: IV kadencji (powołana przez Prezydenta RP)

09. Greniewska Natalia Alicja
(pseudonim: Szamota Alicja) (ur. 1883 Warszawa, zm. 1959 Warszawa), Sejm: III kadencji (BBWR)

10. Grossmanówna Helena
(ur. 1877, zm. 1961 Lipnica), Sejm: III kadencji (SN)

11. Grunertówna Kazimiera
(ur. 1871 Kielce, zm. 1944 Kielce), Senat: III kadencji (BBWR)

12. Holder-Eggerowa Maria
(ur. 1879 Krzemieńczuk, zm. 1941 Korytnica), Sejm: I kadencji (ZLN)

13. Hubicka Hanna 2. voto Szlendak
(ur. 1988 Piotrków Trybunalski, zm. 1941 Lublin), Senat: III kadencji (BBWR)

14. Ignasiakówna-Minkowska Janina
(ur. 1905 Łódź, zm. 1994 Warszawa), Sejm: III kadencji (KPP)

15. Jaroszewiczowa Halina
(ur. 1892 Dziewanowo, zm. 1940 Palmiry), Sejm: III kadencji (BBWR), Senat: IV kadencji (BBWR)

16. Jaworska Maria
(ur. 1885, Wiedeń, zm. 1957, Lwów), Sejm: II, III kadencji (BBWR)

17. Karnicka Aleksandra
(ur. 1882 Petersburg, zm. 1965 Kraków), Sejm: Wileński 1919-1922, Senat: I kadencji, Sejm: II kadencji (PSL „Wyzwolenie")

18. Kirtiklis Janina z Szymańskich
(ur. 1897 Kosów, zm. 1987 Gdańsk), Sejm: III kadencji (BBWR)

19. Kisielewska Helena (Kysilewska Olena)
(ur. 1969, zm. 1956 Ottawa, Kanada), Senat: II (BMN), III kadencji (UiBBW)

20. Kłuszyńska Dorota
(ur. 1876 Tarnów, zm. 1952 Warszawa), Senat: I, II kadencji (PPS), III kadencji (Centrolew)

21. Kosmowska Irena
(ur. 1897 Warszawa, zm. 1945 Berlin), Sejm: Ustawodawczy, I, II kadencji (PSL „Wyzwolenie")

22. Kratowska Julia
(ur. 1870 Puławy, zm. 1946 Ciechanów), Senat: IV kadencji (powołana przez Prezydenta)

23. Kudelska Stefania Jadwiga
(ur. 1890 Warszawa, zm. 1944 Warszawa), Senat: IV kadencji (powołana przez Prezydenta), Sejm: V kadencji (OZN)

24. Lewczanowska Helena (Łewczaniwśka Ołena)
(ur. 1881 Horodnie, zm. 1940 ZSRR), Senat: I kadencji (BMN)

25. Ładzina Wanda
(ur. 1880 Warszawa, zm. 1966 Paryż), Sejm: I kadencji (ZLN)

26. Macieszyna Władysława, 1-o voto Długoszowa
(ur. 1888 Karwin, zm. 1967 Warszawa), Senat: IV kadencji (BBWR)

27. Marczyńska Kazimiera
(ur. 1895 Lipków, zm. 1959 Łódź), Sejm: III kadencji (BBWR)

28. Markowska Jadwiga
(ur. 1880 Mohylew, zm.1962 Warszawa), Sejm: II kadencji (PPS)

29. Moczydłowska Maria
(ur. 1886 Łomża, zm. 1969 Sopot), Sejm: Ustawodawczy (PZL)

30. Moraczewska Zofia
(ur. 1873 Czerniowce, zm. 1958 Sulejówek), Sejm: Ustawodawczy (ZPPS), III kadencji (BBWR)

31. Norwid-Neugebauer Wanda Jadwiga, 1-o voto Bilewska
(ur. 1885 Żerew, zm. 1957 Kanada), Senat: IV kadencji (OZN)

32. Paradowska-Szelągowska Anna
(ur. 1879 Warszawa, zm. 1962 Genewa), Senat: V kadencji (OZN)

33. Pełczyńska Wanda
(ur. 1894 Puerto Rico, zm. 1976 Londyn), Sejm: IV kadencji (BBWR)

34. Pepłowska Ewelina
(ur. 1887 Kijów, zm. 1969 Wejherowo), Sejm: III kadencji (SN)

35. Piasecka Anna Anastazja
(ur. 1882 Feliksów, zm. 1980 Toruń), Sejm: Ustawodawczy (NSR, PSL „Piast")

36. Pomeranc-Melcerowa Róża
(ur. 1880 Tarnopol, zm. 1934 Lwów), Sejm: I kadencji (KZSNŻ)

37. Praussowa Zofia
(ur. 1878 Budzów, zm. 1945 Auschwitz), Sejm: I, II kadencji (PPS)

38. Prystorowa Janina
(ur. 1881 Wołżyn, zm. 1975 Warszawa), Sejm: IV kadencji (BBWR)

39. Puzynianka Irena
(ur. 1881 Chremniacz, zm. 1933 Poznań), Sejm: I kadencji (ZLN)

40. Rudnicka-Łysiak Milena Natalia (Rudnycka Miłena Natalia)
(ur. 1893, zm. 1976 Monachium), Sejm: II (BMN), III kadencji (UiBBW)

41. Sokolnicka Zofia
(ur. 1878 Kraków, zm. 1927 Poznań), Sejm: Dzielnicowy – Wielkopolska, Sejm: Ustawodawczy (ND), I kadencji (ZLN)

42. Stęślicka Halina Felicja
(ur. 1897 Siemianowice, zm. 1957 Nottingham), Sejm: I kadencji (NChSP)

43. Sujkowska Helena Antonina
(ur. 1878 Kijów, zm. 1944 Warszawa), Senat: V kadencji (powołana przez Prezydenta)

44. Szebeko (Szebekówna) Józefa
(ur. 1860, zm. 1945 Głogowiec), Senat: I kadencji (ZLN)

45. Szpringerowa Małgorzata
(ur. 1887, Białobrzegi, zm. po 1952), Sejm: III kadencji (PSL „Wyzwolenie")

46. Waśniewska Eugenia
(1880-brak danych), Sejm: II, III kadencji (BBWR)

47. Wilczkowiakowa Franciszka
(ur. 1880 Bielewo, zm. 1963 Poznań), Sejm: Ustawodawczy (NZR)

48. Wolska Ludwika
(1895-?), Sejm: III kadencji (BBWR)

49. Zaleska Zofia
(ur. 1895 Strzałki, zm. 1974 Londyn), Sejm: III kadencji (SN)

BBWR — Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BMN — Blok Mniejszości Narodowych
KPP — Komunistyczna Partia Polski
KZSNŻ — Komitet Zjednoczenia Stronnictw Narodowo-Żydowskich
NChSP — Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Pracy
ND — Narodowa Demokracja
NSR — Narodowe Stronnictwo Robotników
NZR — Narodowy Związek Robotniczy
OZN — Obóz Zjednoczenia Narodowego
PPS — Polska Partia Socjalistyczna
PSL — Polskie Stronnictwo Ludowe
PZL — Polskie Zjednoczenie Ludowe
SN — Stronnictwo Narodowe
UiBBW — Ukraiński i Białoruski Blok Wyborczy
ZLN — Związek Ludowo Narodowy